

Досије корупција

Година 2016 • Број 1
ISSN 2217-5938

**Потонуће новинарства:
РАВНО ДО ДНА**

надзор јавних финансија

www.nadzor.org.rs

ДОСИЈЕ КОРУПЦИЈА

Издавач

Топлички центар за демократију и
људска права
Кнез Михаилова 36/2, Прокупље
www.topcentar.org.rs

Уредник

Драган Добрашиновић

Лектор

Драган Огњановић

Визуелни концепт и дизајн

Мирко Милићевић

Штампа

Досије студио доо, Београд

Тираж

500

Редакција

Милан Аксентијевић
Драгомир Поп Митић
Мирослав Мијатовић

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
342.7
ДОСИЈЕ корупција / уредник Драган
Добрашиновић. – 2011, бр. 1– . –
Прокупље (Кнез Михаилова 36/2) :
Топлички центар за демократију и
људска права, 2011– (Београд : Досије
студио). – 29 cm
Два пута годишње
ISSN 2217-5938 = Досије корупција
COBISS.SR-ID 184199436

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

Издавање часописа омогућила је Фонда-
ција за отворено друштво, Србија

Илустрација на корицама:

Пијана лађа,

Сава Шумановић, 1927.

САДРЖАЈ

РЕЧ УРЕДНИКА

- ДРАГАН ДОБРАШИНОВИЋ
3 ПОТОНУЋЕ НОВИНАРСТВА:
РАВНО ДО ДНА

ИНТЕРВЈУ

- ДРАГАН БУЈОШЕВИЋ
5 КУЛТУРА ДРУШТВА – ТЕМЕЉ
МОДЕРНОГ ЈАВНОГ СЕРВИСА

ЧЛАНЦИ

- ЧЕДОМИР ЧУПИЋ
10 МЕДИЈИ УМРЕЖЕНИ У
БЕЗНАЧАЈНОСТ, БАНАЛНОСТ,
ВУЛГАРНОСТ И БРУТАЛНОСТ

- ВУКАШИН ОБРАДОВИЋ
20 СРБИЈА НЕЗАДРЖИВО СРЉА
У МЕДИЈСКЕ РЕФОРМЕ

- СЛОБОДАН РЕЉИЋ
22 МАСОВНИ МЕДИЈИ
И МАСИВНА КОРУПЦИЈА

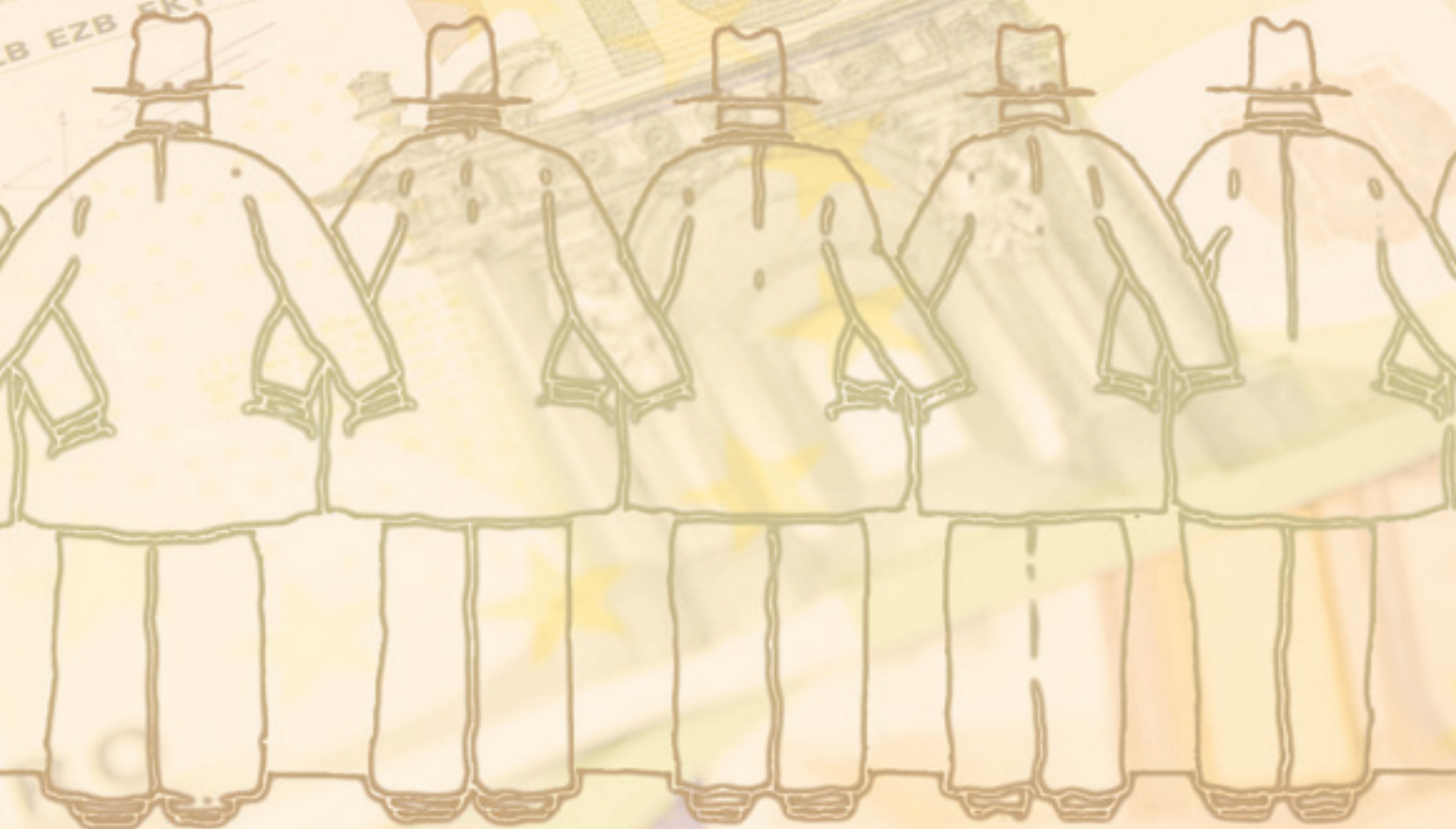
- МИЛОРАД БЈЕЛЕТИЋ
30 ПОУКЕ ЈЕДНЕ ПРЕСУДЕ

- ПРЕДРАГ БЛАГОЈЕВИЋ
37 БУЏЕТСКО ФИНАНСИРАЊЕ
И КОНТРОЛА ЛОКАЛНИХ МЕДИЈА

АНАЛИЗЕ

- ТОПЛИЧКИ ЦЕНТАР ЗА ДЕМОКРАТИЈУ И
ЉУДСКА ПРАВА
44 ГРАЂАНСКИ ИЗВЕШТАЈ О
ПРИВАТИЗАЦИЈИ МЕДИЈА

надзор јавних финансија

Потонуће новинарства: равно до дна

ДРАГАН ДОБРАШИНОВИЋ

На пијаној лађи, којом српско новинарство броди ка извесном и срећном потонућу, не оскудева се ни у чему осим у истини, мери и слободи. Но добро, истина је и тако прецењена, мера давно и неповратно изгубљена а слобода архивирана у музејима, историјским читанкама и заборављеним стиховима. Све је, дакле, на свом месту и баш онако како не ваља и не треба да буде.

Није да у Србији нема новинара. Има их још од 1813. године, када су Димитрије Давидовић и Димитрије Фрушић покренули „Новине сербске“, први дневни лист на нашем језику. Али у Србији, сва је прилика, нема новинарства. Не звучи логично, али је управо тако. А да би се лакше разумело, ваља подсетити да има код нас понешто и фудбалера, али је остало веома мало од фудбала. Нађу се, ту и тамо, и понеки судија и тужилац, али скоро да нема ничега од правде и правосуђа.

И док новинарство у Србији одумире, попут старих заната, ваља се запитати по чему ћемо га запамтити ми, савременици његовог бродолома с почетка двадесет првог века? Можда по томе што је у српским медијима прећутано скоро све што је требало написати и изговорити. И по томе што је написано и изговорено готово све пред чим је ваљало заћутати. И још по томе што се поклонило и покорило свима које је требало разоткрити, оголити и исмејати.

Па какво је, заиста, то наше новинарство, та наша штампа, како се до скоро говорило? Хајде да мало завиримо унутра, међу редове. У Србији је штампа слободна, таман онолико колико је потребно онима чију слободу и моћ ћутањем чува. И независна, баш толико колико одреде они од којих све зависи. И истинита, тек толико да не засмета креативном и лепршавом тумачењу стварности, које се некада, архаично и злонамерно, називало

лаж. И нецензурисана, и само онако, из лепог васпитања и обзира, стављена на претходни увид и контролу оних после чије се нити говори, нити пише, нити мисли. И истраживачка, све док не оде предалеко и загребе предубоко, па тако закаже неразуман и ничим оправдан састанак са истином.

Неће ово, наравно, изаћи на добро ни овог друштва ни ове земље. Нити ће се, колико год наручиоцима и морално анестезираним интерпретаторима изобличених верзија стварности другачије изгледало, и њима самима зло добрим вратити. Јер штампа, чији је, како је писао Албер Ками, један од најзначајнијих књижевника двадесетог века, који је и сам помало био новинар, „једини циљ да ојача моћ неколицине и једина намера да обесцени одважност свих осталих“, нужно постаје срамота земље и друштва.

А друштво има пуно право да не пристане на срамоту, да јој се одупре и да је одбаци, одбацивши са срамотом и оне који су нам срамоту наменили и њоме нас, за трпељивост и ћутање, заслужено наградили.

Фото: Медија центар

Култура друштва – темељ модерног јавног сервиса

ДРАГАН БУЈОШЕВИЋ

ГЕНЕРАЛНИ ДИРЕКТОР РТС-а

◇ Почетком јуна 2015. године изабрани сте за генералног директора РТС-а. Шта је на Вас пресудно утицало да се кандидујете за првог човека јавног медијског сервиса?

– Изазов. Новинарство је професија у којој морате сваки дан да се доказујете, у којој можете да опстанете једино ако трчите трку са собом, ако сте спремни да побеђујете себе. То је највреднија победа коју можемо да направимо у животу. Тако сам мислио 1972. године, када сам уписао новинарство, тако мислим и данас.

Када сам уписивао новинарство на Факултету политичких наука хтео сам прво да будем новинар Политике а потом, ако будем довољно добар, и новинар НИН-а. Тада сам размишљао о уредничком месту. То је дошло касније, после нешто више од десет година бављења новинарством. И то је био нови изазов. Као што су била и радна места заменика главног уредника НИН-а, главног уредника „Европљанина“, главног уредника „Политике“. Изазов је и место генералног РТС-а. Изазов је био и да будем први главни уредник „Политке“ који ће бити и генерални РТС-а.

◇ Рад РТС-а био је у претходним годинама предмет бројних контраверзи и критика. Да ли са ове временске дистанце можете да говорите о конкретним помацима у раду јавног медијског сервиса који су направљени од када сте на његовом челу?

– Сада могу да тврдим да добар део критика производе друге телевизије и емитери. И ту пре свега мислим на период после 2000. односно 2006. године. Таквим „критичарима“ који се крију иза „новинара“ и ботова једноставно смета супериорност РТС-а. А

та супериорност је повећана. Прошле године у јануару је РТС био најгледанији 20 дана, ове године 30 дана.

Наравно да је део критика и сасвим оправдан.

На жалост, морам да кажем да у јавној расправи не чујете много аргумената против програма РТС-а. По први пут је тек прошле године врх РТС-а учествовао у јавним расправама о нашем програму и верујте ми да су озбиљније примедбе које ми размењујемо на свакодневним колегијумима.

◇ Од начина на који РТС остварује јавни интерес кроз програмске садржаје, преко финансијског пословања и управљања овом установом до односа према легитимним питањима јавности на која, по правилу, нису стизали одговори надлежних, много тога није било по укусу дела стручне јавности. Какав ће бити Ваш одговор на ово негативно наслеђе?

Ако сам добро разумео питате ме колико је РТС независан. Три су темеља независности. Први је финансијска. И ја мислим да уопште није важно да ли РТС долази до пара преко претплате, из буџета, посебних фондо-

ва. Важно је да су извори финансирања стабилни и довољни за не-сметан рад РТС-а. Други је темељ независности РТС-а начин избора регулаторних тела која надзиру рад јавних медијских сервиса и начин избор директора РТС-а и РТВ-а. Трећи темељ је најважнији и ја га зовем КУЛТУРА ДРУШТВА. Прва два темеља не могу постојати без овог трећег. Шта је култура друштва, рећи ћу вам на примеру Шведске. Тамо нема министра, премијера, бизнисмена, председника, шефа партије, кустоса музеја, директора позоришта који ће да позове директора телевизије и да му се на нешто жали или му нешто тражи. У Шведској је министарка културе одмах поднела оставку када се открило да у својим младалачким хипи данима није плаћала тв претплату. Е, без такве културе нема јавног сервиса у пуном значењу те речи.

♦ *РТС по својој суштини није, односно не би смео бити само медијска, већ и образовна и педагошка установа, институција културе. Стиче се утисак да је негде изгубљен корак не само са законским обавезама у остваривању јавног интереса, већ и са очекивањима и потребама друштва. Шта ћете предузети да генерације које сада одрастају уз РТС не уђу у живот не знајући за Годара, Шабрала, Фелинија, Тарковског, Сашу Петровића, и искрено верујући да је Холивуд Бе прес-тоница савремене светске уметности?*

– Очигледно не гледате РТС. Недавно смо завршили циклус Тарковског, сада иде Кен Лоуч, пре тога су били Каурисмаки, Алмодовар, Бергман, Фелини, Фриц Ланг, Роселини, Де Сика, Рене Клер, Ото Премингер па мање познати Сокуров, Кристијан Жак, Мајкл Ман ...Али, морате да знате да свако то емитовање РТС мора да плати. Немамо ми те филмове на складишту. Филм се купује од власника за једно, два, три емитовања у периоду од једне до три године. Дакле, ако у уговору пише да имамо право да пустим филм два пута у три године, ми то и радимо. Не кршимо уговор. Дакле, битно је

да се зна да једном приказан филм на РТС-у није његово трајно власништво. Увек се поново плаћа за његово емитовање.

РТС је једина телевизија која има програме у свих 13 категорија које предвиђа Регулаторно тело за електронске медије. Уз то, код нас се дечији програм не своди на пет стотина пута поновљене стране цртане филмове, него ми производимо домаћи дечији програм. Једини имамо и научни и образовни и културни програм.

Сада смо направили и емисију из културе „Аутопортрет“ која ће ићи сваког понедељка у 22 на првом програму. У „златно доба“ телевизије култна емисија „Петком у 22“ је ишла једном месечно на другом програму. И када смо решили да „Аутопортрет“ буде на првом програму свесно смо жртвовали рејтинг. Знали смо да ће „Усељење на Фарму“ имати већи рејтинг (13,9) од „Аутопортрета Матије Бећковића“ (4,3). Као што знамо да ће у САД „Кардашијани“ имати већи рејтинг од интервјуа са писцем Кормаком Мекертијем.

♦ *Програмски одбор РТС-а је у октобру прошле године, у складу са законском обавезом, организовао јавну расправу о програмском садржају РТС-а, о чему је сачињен извештај и формулисан низ препорука за унапређење квалитета програма. Да ли је нешто учињено, односно шта ће бити учињено у наредном периоду како би се наведене препоруке реализовале?*

– Две ствари су за мене биле најважније у тој расправи: програми за националне мањине и омогућавање особама са физичким сметњама да прате програм. Половином године би глувонеми особе могле у потпуности да прате наш програм. Били смо им омогућили да несметано могу да прате серије „Чизмаша“ и „Комшије“.

До лета би требало да повећамо и број емисија за националне мањине.

♦ *Можда по први пут у својој историји, РТС је у последњих неколико месеци предмет отворених напада представника извршне власти, која његово руководство директно оптужује за непристрасност у корист опозиције. Како је дошло до тога да оно што је већ деценијама доживљавано као „ТВ Бастиља“ или макар јако и неупитно упориште власти, буде управо од власти перципирано као њен противник?*

– Мислим да постоји разлика у доживљају РТС-а пре и после 5. октобра 2000. године. На крају владавине Слободана Милошевића Дневник РТС-а је гледало неколико стотина хиљада људи. Данас тај Дневник гледа између милион и три стотине хиљада људи и два и по милиона људи.

Узгред, истраживања јавног мњења су показала да је појам „ТВ Бастиља“ нестао из опште употребе још 2007. година, када већина испитаника није тачно знала на шта се он односи.

За јавне нападе власти на РТС морате да питате власт. Ја не разумем то понашање.

♦ *Гледајући информативни програм јавног сервиса, стиче се утисак да корупција у Србији не спада у озбиљније друштвене проблеме. Због чега се о овом питању на РТС-у углавном ћути и како видите улогу јавног медијског сервиса у борби против корупције у предстојећем периоду?*

– Сигуран сам да не прикривамо ни један случај корупције за који

имамо довољно доказа. РТС је имао и посебне емисије о корупцији.

Мислим да на телевизији увек најбоље „изгледа“ приказивање једног одређеног случаја, о коме се онда каже све од „А“ до „Ш“. Таквих се прилога и емисија ни ја нисам нагледао не само на РТС-у већ ни на осталим телевизијама.

♦ *РТС је у прошлој години, коју је обележило буџетско финансирање, остварио добит од 4 милиона евра. Да ли то значи да су комерцијални приходи РТС-а у 2015. години били изнад планираних или је добит остварена захваљујући рационалним пословању?*

– Најкраће, рационалније смо пословали. На пример, директори и уредници у РТС-у немају више своја кола и свог возача који их од куће довози на посао и одвози са њега и у међувремену где год затреба. То је само један од примера. Вратили смо држави неке зграде и земљиште које нисмо користили али смо непотребно плаћали годишње око 200.000 евра. Није подељен ни један динар плата и варијабилна изван плана, што досад није био обичај, чак у фонду варијабилна имамо уштеде. Успели смо и да оборимо цене неких програма. Не прекорачујемо буџете, не задужујемо се код државе. Да потсетим, од 2008. године је РТС позајмио од Владе око 23 милиона евра. Ми сада то морамо да враћамо.

♦ И поред остварене добити РТС је суочен са тешком финансијском ситуацијом (кредитна задужења, тешко наплатива потраживања од одређених политичких странака итд.). Постоји ли одговорност Ваших претходника за ове дугове и да ли имате конкретно решење за превазилажење наведених проблема?

– Колико знам овде су били и државни ревизор и инспектори полиције. Они треба да кажу нешто о кривици, ако је има.

Договорили смо са социјалистима да нам плате дуг из 2002. године од више од 600.000 евра. Дужни су нам и ЈУЛ, и Млађан Динкић и ЛДП и СРС. Рекао сам да онај ко не измири дуг неће моћи да се оглашава на РТС-у. И у овој изборној кампањи све рекламе мораће да се плате унапред или да се положи банкарска гаранција.

♦ У 2016. години јавни медијски сервис делимично ће се финансирати из буџета, а делимично из таксе која ће износити 150 динара месечно. Како ће се ово продужено буџетско финансирање одразити на положај РТС-а у односу на извршну власт?

– Прво да сачекамо и видимо како ће ићи наплата таксе од које 120 динара иде нама а 30 Радио телевизији Војводине.

На други део питања сам одговорио говорећи о три темеља независности јавних медијских сервиса.

♦ Да ли је РТС, у складу са Законом о јавним медијским сервисима, израдио методологију раздвајања јавних и комерцијалних прихода и расхода и на који начин ће се спречити преливање јавних средстава на комерцијалне делатности?

– Наше финансије раде на томе уз помоћ стручних институција и мислим да ће у овој години то јасно бити разграничено.

♦ У претходном периоду добар део примедби стручне

јавности које се тичу рада јавног сервиса односио се на начин пословања са маркетиншким агенцијама. Да ли РТС губи тако што продаје рекламни простор преко маркетиншких агенција и да ли руководство РТС-а развија планове који ће довести до повећања директних прихода од маркетинга?

– Покушавамо да ми непосредно стигнемо до клијената. Али, морате да знате да већина њих жели да ради искључиво преко маркетиншких агенција, зато што им је то јефтиније јер не морају да имају сопствене маркетинге и стручњаке за оглашавање.

♦ На који начин се склапају уговори са независним продукцијама, односно да ли постоје јасне, транспарентне и писане процедуре приликом склапања ових уговора?

– Да. Направили смо јасне процедуре и објавили их на сајту РТС. Новина је да више РТС не даје своје рекламне минуте независним продукцијама јер су их оне често продавале по дампинг ценама.

♦ РТС је у априлу месецу 2015. године против главног и одговорног уредника једног дневног листа, након објављених информација о зарадама појединих људи на РТС-у, поднео кривичну тужбу због наводних неистина које су објављиване у том листу. Да ли је овај случај добио судски епилог и зашто су плате запосле-

них на РТС-у до недавно биле строго чувана тајна?

– Још нема епилога на суду иако је сасвим извесно да нико на РТС-у нема плату ни 700.000 динара, ни 800.000 динара ни 1,7 милиона динара како је писало у том гласилу.

По закону, генерални директор треба да објави своју плату и имовину. Моја основна плата је 255.000 динара и са минулим радом, топлим obroком...дође до око 280.000 динара.

Нико не обавезује РТС да објави остале плате. Ми смо то ипак учинили тако да у највећој могућој мери сачувамо приватност запослених. Објавили смо их на захтев Родољуба Шабића поштујући институцију повереника. Нисмо их објавили када су нам то тражила нека гласила и политичке странке.

Иначе, сваког седмог у месецу РТС доставља Трезору Републике Србије сва примања сваког запосленог из чега се види колика је плата, варијабилна, минули рад, топли оброк, дневнице...

♦ *Недавни избор чланова управног одбора РТС-а је наишао на оштре критике дела стручне јавности. Како коментаришете нетранспарентно поступање РЕМ-а приликом избора и поједина персонална решења, која се најблаже речено граниче*

с добрим укусом, с обзиром на улогу овог тела у управљању јавним сервисом?

– Закон одређује ко бира Управни одбор. Мој је посао да са тим људима сарађујем у интересу РТС-а.

♦ *Како видите РТС у будућности и да ли постоји простор за интензивнију и плодотворнију сарадњу невладиног сектора и јавног медијског сервиса?*

– Увек. Али, невладин сектор мора да понуди атрактиван садржај који ће привући пажњу гледалаца.

Медији умрежени у безначајност, баналност, вулгарност и бруталност

ЧЕДОМИР ЧУПИЋ

Сажетак

Данашње време показује да постоје још перфиднија стања злоупотребе медија, а то су она у којима се у име слободе мишљења, говора и медијских слобода уништавају све слободе. Слобода има једно ограничење, односно парадокс, да се у име слободе може укинути слобода. У уништавању слобода посебну улогу имају сензације помоћу којих се јавност и јавно мњење дезоријентишу и умртвљују. Медијске сензације, када су у питању лични животи, попримају карактеристике „савременог канибализма“. Медијско тржиште, које је у Србији без икаквих правила, подстиче сензационализам. Егзистенцијална несигурност која доминира Србијом захватила је и медијску сцену. Сви су с разлогом у егзистенцијалном страху. У новинарску професију још почетком деведесетих година 20. века уселила се армија неспособних, послушника и слепо оданих онима који су их запошљавали. Електронску медијску сцену преправила је јефтина забава и још вулгарнији језик. Тиранске и диктаторске природе на власти склоне су јавној сатанизацији свих у које сумњају, који су им противници и за које мисле да их могу ускоро напустити. Медијски сензационализам, сатанизација и линч утичу на урушавање, али и уништавање вредности и вредносног система, јер се у јавности стиче утисак да су сви који су у политици и на јавној сцени – исти. Да би се заштитили од тих погубних комерцијално-медијских последица потребно је тачно дефинисати културну политику која треба да буде зауставна брана да незајажљиви, а најчешће најнижи и лаки садржаји владају медијском сценом и утичу на формирање јавног мњења и јавности.

Кључне речи: медији, новинари, слобода, вредности, сензационализам, сатанизација, линч, хајка, неукус, простаклук, вулгарност, бруталност, насиље.

Искуство је показало да се у различитим друштвеним и државним стањима медији на различит начин употребљавају и злоупотребљавају. Најгори начин злоупотребе медија у пропагандне сврхе показан је у тоталитарним политичким порецима.¹ То је стање у којем се не бирају средства да се означе непријатељи и да се против њих покрене тотални вербални рат. Медији служе за саопштавање наредби, нападање противника, измишљање непријатеља и слављењу идеологије, власти и љубљеног вође. Слободе, па и медијске слободе у таквим порецима потпуно се уништавају. Другим речима, оне се у таквим порецима суспендују. Власничка структура, односно нови власници, су

¹ Пропаганду тоталитарних поредака сјајно је описала Хана Арент, која пише да је пропаганда „саставни део 'психолошког рата'... Захваљујући тоталитарној пропаганди, идеолошка научност и њена техника постулирања тврдњи у облику предсказања постигла је завидну ефикасност, и поред апсурдног садржаја тих тврдњи. Има ли, демагошки говорећи, бољег начина да се избегне дискусија него да се неки аргумент потпуно истргне из садашњице и да се каже да ће будућност открити његову исправност?“ (Хана Арент, *Извори тоталитаризма*, Феминистичка издавачка кућа 94, Београд, 1998, стр. 354).

онај перфидни елеменат који омогућава порбљавање, вулгаризовање и брутализовање медијске сцене у Србији.

Данашње време показује да постоје још перфиднија стања злоупотребе медија – она у којима се у име слободе мишљења, говора и медијских слобода уништавају све слободе. Слобода има једно ограничење, односно парадокс: да се у име слободе може укинути слобода. У стањима у којима влада голи прагматизам, појединци, интересне групе, политичке елите и вође узурпатори употребљавају слободу да у њено име доведу у питање слободу свих других. Слобода говора, мишљења и јавног иступа постаје заробљена у рукама оних који моћно владају медијском сценом.

У уништавању слободе посебну улогу имају сензације помоћу којих се јавност и јавно мњење дезоријентишу и умртвљују. Сензацијом се замагљују обећања и неуспеси. Посебно предизборна обећања која битно погађају оно за шта су заинтересовани грађани и што представља проблем за њихов квалитетнији и сигурнији живот. Сензације су у служби скретања пажње са битних питања и проблема друштва и државе. Сензацијама се изједначава истина и лаж, правда и неправда, добро и зло, љубав и мржња, лепо и ружно, жртва и целат, шпијун и шпијунирани. Тако се све измеша и на тај начин све значајно и битно за заједнички живот обезвреди и разори. Јавне лажи, клевете, медијски линчеви и медијске хајке помућују здрав разум, уносе немир и неред, шире страх и стрепњу, дезоријентишу људе и стварају осећај несигурности и немоћи. Сензације уништавају професионалне стандарде, форсирају слугеранство и послушност, лицемерје и ласцивност.

Медијским сензацијама ликвидира се критичко мишљење и трагање за истином. Лажи, полуистине и подвале саопштавају се уз намештени шарм и љигаву добру вољу, као и испразну слакторечивост. Сензацијама се повлађује најнижим људским страсима помоћу којих се охрабрује вулгарност и бруталност у јавном простору. То је посебно изражено у електронским медијима и жутој штампи у којима се форсирају разни облици *show-a*, посебно *reality show-a*, као

и ласцивне и измишљене приче о људима. Јефтини забављачи постају медијски јунаци. У име искрености, поверења и поштовања, ненамештености и спонтаности, пласирају се бруталност, огавност и најлошији примери кича и порнографије. Убацују се у програме људи чије су биографије прошаране сумњивим активностима и негативним карактерним цртама. Не мали број учесника долази из миљеа „полусвета“ и криминала. Њихови монолози и разговори припадају периферији људског живота, лошем делу вашаришта, а најчешће њихова комуникација припада арго језику подземља. Необузданост, незајажљивост и простаклук највећим делом преплавили су нашу медијску сцену.

Неспорно је да медијске сензације, када су у питању лични животи, попримају карактеристике „савременог канибализма“. Насрће се на личност, не само до „огољења“, већ до „костију“. Новинари и медији претварају се у „пиране“ на сувом. Ствара се неподношљиво стање вербалног и писаног тероризма, безначајности и неважности које све обесмишљава. Помоћу сензација публика се претвара у масу или гомилу, гладну туђе разголићене интимае, посрнућа, несреће и најнижих страсти. Подстиче се уживање у туђој несрећи и невољи. Цеди се зло из људи. Удес, завист, пакост, напад, цсовка, зло, једине су праве вести. На тај начин медијски сензационализам постао је владавина безначајности, баналности, вулгарности и бруталности у јавном животу.²

Медијско тржиште, које је у Србији без икаквих правила, подстиче сензационализам. Најбоље се продају информације које су сензације и огољени спектакли. Добро је приметио Франсис Бал да се управо преко сензација и огољених спектакла повећава гледаност.³ „У њима је све дозвољено: зло-

2 Чедомир Чупић, *Медијска етика и медијски линч*, Чигоја штампа, Београд, 2010, стр. 61.

3 Додао бих и глупост. Ширење глупости на јавној сцени је опако по последицама. Глупост може појединац у личном животу да почини, а на јавној сцени за то мора да сноси одговорност и неку од санкција. Глупост кад се исправља и у личном животу настаје стање у којем се из глупости иде у још већу глупост, а на крају се завршава у насиљу. Промовисање глупости на јавној сцени је једна врста бруталности, односно призивања и толерисања насиља. Почињену глупост треба означити и смес-

чинци, сузе, туга, страх, дакле комплетна гама људских емоција. Позорница овог кри-вотворног спектакла проширила се на цео свет и обухватила све његове актуелне до-гађаје. Чудо прогреса омогућило је људима да директно присуствују догађајима из целог света, у тренутку дешавања, не излазећи из својих домова. И тако, све до тренутка док се не ухвате у сопствену замку, односно, док се телевизија не претвори у говорницу за уби-це... Најпре убијају, потом долазе у студио и пред камерама причају о свом детињству“.⁴

У трци за допадљивошћу, шокантним по-дацима и догађајима, новинари преузимају улоге које им не припадају. Тако „водителј емисије игра улогу судије, новинар – на-учник, понаша се као стручњак. Из свега настаје нека врста смушености у којој је све искривљено: све се своди на привид правде, вршења власти и научне компетенције. Неће ли напредак технике рашчистити пут за по-

вратак магијске мисли да би нас пред каме-рама *reality shows*, начинила примитивцима који слици придају моћ онога што су тради-ционална друштва приписивала иконама и обличјима. Спектакл је непрекидан, потпун и бесраман. Телевизија приказује све, па и моје најинтимније ја. Према психоаналити-чарима, људи се пред камерама претварају у *borderliners*, тј. у *пограничне становни-ке*. Они живе на линији која раздваја сан од јаве, истинито од лажног, телевизију од ре-алности, и гледаоце од учесника, тако да је конфузија потпуна. Лекари наших душа не морају више, као у Фројдово време да лече проблеме настале услед потискивања, већ да се баве *психичком празнином налик рупи у нашој души*.“⁵

Егзистенцијална несигурност која доми-нира Србијом захватила је и медијску сцену. Сви су с разлогом у егзистенцијалном страху. Претња да се сваког момента може изгубити посао постала је владајући образац ућутки-вања и застрашивања новинара, који жес-токо погађа ове важне посленике медијске

тити у неки лични музеј у који често треба завири-ти и погледати, посрамити се и извући поуку да се што мање појединац њоме служи.

4 Франсис Бал, *Моћ медија*, Clío, Београд, 1997, стр. 102–103.

5 Оп. цит. стр. 103.

сцене. Претња укидањем медија, али и претња да се у оквиру постојећих може лако изгубити посао уноси страх и зебњу у новинарску професију. Људи у страху најчешће су у стању да почине разне глупости, али и недеља. Устрашени не располажу собом. Они су у рукама оних који их страше. Страх је погубан за новинарски позив. Зато није чудо што су многи у стању да пишу о ономе у шта нису уверени, нити имају аргумент, нити знају да ли се то уопште догодило. Претња губитком посла доводи их у ситуацију да потписују све, па и измишљено, лажно, клеветничко, увредљиво, брутално и вулгарно. У земљи у којој се криза решава отпуштањем људи, а не стварањем могућности било какве друге врсте запослења, отвара се могућност разних врста манипулација и тешких злоупотреба. У име рационализације и неких виших невидљивих циљева, у име концепата за које не знамо ни када почињу ни када ће се завршити, хиљаде људи је у страху, стрепњи и очајничкој несигурности.

Истовремено се у новинарску професију још почетком деведесетих година 20. века уселила армија неспособних, послушника и слепо оданих онима који су их запошљавали. Тај баласт притиснуо је и нове власти после петооктобарских промена. Ти појединачно неспособни, али организовано надмоћни, успели су да се пресвуку, преживе и новим господарима увуку под кожу и пруже услуге које су биле од самог почетка сумњиве са аспекта професије, али употребљиве са аспекта идеологија и оних који су на власти. Нажалост свака власт у том важном и значајном друштвеном позиву тражи оне који ће је до краја пратити и који ће по сваку цену све што она ради некритички прихватити. Ови неспособни, али жилаво борбени када је у питању преживљавање и одржање, подлежу оној старој логици: *двоструко бијен, троструко употребљив*. Та неспособна армија која се уселила да опслужује медијску сцену потенцијално је увек опасна да је преко разних врста злоупотреба потпуно обеснажи, обезвреди, а када је потребно и уруши и угуши. Негативном селекцијом медијске газде или оних који моћно могу да утичу на медије, као што су новооформљени богаташи и политичари, у потпуности држе у

рукама медијску сцену Србије. Ретки су примери медијских острва која још чувају успомену на слободно и професионално независно новинарство и која критички разматрају стварност у Србији. Њихов глас у мноштву поробљених медија дође као вапај, али истовремено као нешто што се слабо чује и чији је утицај изузетно мали. И оно мало слободе у медијима и критичког приступа задржава се махом у оквиру штампаних медија и једва у електронским. Једна приватна телевизија покрила је медијско небо и на том небу замаглила и оно мало медија што одржава колики-толики ниво професионализма.

Електронску медијску сцену преплавила је јефтина забава и још вулгарнији језик. Смењују се слојеви у јефтиној забави у којој испливавају најниже људске страсти и неукус. Разговори се симулирају на тај начин што завршавају у брбљању, нетолеранцији и искључивости. Све се гуши и пригушује опасним демагозима⁶ и неодмереним брбљивцима који и оне који би имали шта да кажу преклопе неодмереношћу, дрскошћу, простаклуком и незајаљљивим вербалним упадицама и нападима. У емисијама које би требало да буду примери одмерености, да подстичу културу разумног и рационалног разговора, појављују се људи који по нивоу

6 „Од памтивека демагози су злоупотребљавали и речи и ствари. Речи су, у њиховој употреби, служиле за лаж, обману и дезоријентацију. Иза њихових страсних обећања увек је следила превара других и споствена корист. Када се наметну заједници она креће ка великој пропасти – из страдања у страдање. Што је њихова лаж крупнија и страст сочнија то је вера у њих већа. То је време када се невера и вера сједињују а људски животи почињу да пропадају. Када се лаж угнезди у људске односе онда људи губе и ослободу и гаранције за живот. То је поплава у којој се људи сналазе од тренутка до тренутка. У таквим ситуацијама нема ни сигурности ни извесности. Лаж, обмана и превара разарају веру и уништавају наду. Неверица и незнање увлаче се у људску душу а страх и стрепња окивају и срце и душу. Речи тријумфују у истинама а понижавају се у лажима. Демагози су и рушитељи и гушитељи. Они раде на обезвређивању и речи и ствари, изједначавању истине и лажи, пропасти институција и јавног живота. То су ђаволи у људском лику, рђави људи, деструктивне природе. Иза њиховог једностраног и пламтећег говора све се урушава, гори и нестаје. Они су произвођачи хаоса и пустошења“. (Чedomир Чупић, *Политика и позив*, Удружење за политичке науке Југославије, Чигоја штампа, Београд, 2002, стр. 43).

онога што пружају на јавној сцени никада не би смели да учествују у људском јавном говору и разговору.

„Радикалски“ и екстремни дух преплавио је информативне програме и својим незнањем, агресијом и глупошћу пригушио озбиљан и одговоран разговор. Није ни чудо што су неке емисије имале називе „Клопка“, „Замка“, „Арена“. Ти називи одају праве намере оних који утичу на креирање медијске сцене: да људе третирају и претварају у животиње, односно јединке и неравноправне гладијаторе. Уселила се нека животињска и ропска психологија у медијску сцену Србије. Као да влада Србијом нешто што је најопасније за сваког појединца, групу и друштво, а то је стање преживљавања. Када су људи у стању преживљавања они су час у трагичној, час у фарсичној позицији. У тој борби за опстанак они су зверски немилосрдни, према другима нетрпељиви, а код себе показују најниже животињске пориве. Често медијска сцена у Србији личи на прави зверињак у којем се боре за преживљавање људске сподобе у облику лисица, вукова, хијена и разних врста лешинара, гмизаваца и пузаваца из животињског света. Преживљавање код људи урезује само једну црту, односно једну карактерну особину – преживети по сваку цену не бирајући средства. То је разлог да људи попримају басновите карактеристике.

Дневно се, и у појединим електронским медијима и у жутој штампи, пуштају с ланца хајкачи у опсежним и немилосрдним хајкама на означене мете. Измишља се људима оно што они нити поседују нити имају, а за то се тешко оптужују. Прогоњени обично немају шансу да демантују лажи нити могу да добју било какву сатисфакцију за измишљотине. И законска регулатива о медијима иде на руку оваквом опаком прогону. Чак и ако се омогући деманти хајка је успела, јер је деманти увек нешто што се и слабо чује и слабо види. Најчешће нападани одустају од демантија, знајући да је од њега слаба вајда, или се плаше да ће још више бити облаћени разним измишљотинама, или посустају и немају снаге да туже клеветнике и „вуку“ се по судовима годинама.⁷ Да постоје оштре

законске казне све би то брзо стало и никада се нико не би усудио да покрене било какву хајку против некога.

У законској регулативи Србије предвиђена су, према европским стандардима, тела која ће надзирати и контролисати, посебно електронске медије, али су она законски прилично ограничена, а кадровски још више ослабљена. У таквим телима не седе

руару 2002. године. У првом линчу који је трајао 26 сати и 30 минута власник телевизије Пинк увео је, без икаквих законских основа, информативне емисије сваког сата иако је у дозволи и програмској шеми у нормалним околностима, имао четири термина током 24 сата. Линч је почео прекидом емисије уживо у 22h и 30 минута у суботу 15. фебруара, а завршио се у првим сатима у понедељак, 17. фебруара 2002. године. Прекидање програма уживо и саопштавање вести ради се само у изузетним случајевима – великим природним катастрофама, упозорењима на такве катастрофе, отпочињања неког рата и убиства шефа државе или премијера. У другом линчу власник телевизије Пинк поново уводи сваког сата информативне емисије вести у којима ми шаље поруку изричући тешке вредносне судове и лаже о мојем материјалном стању, као и начину на који сам га стекао служећи се коруптивним радњама. Сваки сат од суботе увече 23. фебруара до поноћи 24. фебруара, што је такође трајало дуже од 24 сата, текст је читан као прва вест. Тада сам одлучио да тужим власника телевизије Пинк, не због негативних вредносних судова изнесених на рачун моје личности, већ због грубих лажи за које није имао никакав доказ. Потражио сам задовољење на суду. Нажалост, тај једноставни судски поступак трајао је четири године. На крају сам добио пресуду у којој се власник телевизије Пинк осуђује за кривично дело увреде, а не за оно дело за које сам га тужио и по којем се добија већа казна. После те пресуде осећао сам се и увређено и понижено. Схватио сам у каквом је стању један свети позив – судијски и једна света институција судства која би требало да буде потпуно независна и да на најправеднији начин брани људске слободе, права и достојанство. После 11 година, у марту 2013. године, доживео сам медијску хајку која је отпочела у „Куриру“, а потом пренета у Е-новине. Од тада до данас водим три судска поступка. Два су окончана у првом степену у моју корист, а трећи још траје – ево већ пуне три године. Схватио сам да сам велики део својих година потрошио на нешто што не заслужује да се толико утроши. То је разлог што понекад разумем људе који одустају и од демантовања и од истеривања правде. Међутим, никада не бих препоручио никоме да одустане од тражења правде, то је наша људска и професионална одговорност и право. Оно има смисла због будућих генерација, да буду опоменуте да никада не прихватају неправду и да се боре да она буде исправљена, а кривци примерено кажњени. Тако се успоставља владавина закона, али и утемељују ред, сигурност и стабилност у држави и друштву.

⁷ Имао сам лично искуство са овим дилемама шта да радим, после једног медијског линча и убрзо потом још једне медијске хајке. Био сам медијски лично ван од власника Пинк телевизије два пута у феб-

озбиљни и одговорни професионалци који су се на јавној сцени показали и доказали као људи који поседују и моћ знања и моћ савести. Свака власт је доводила већински део у том телу који је увек каснио иза догађаја или споро реаговао или уопште није реаговао, а најчешће ослушкивао шта моћници из власти или тајкунски лобији траже и захтевају. Наравно, то је за чланове тих тела било лично исплативо, али по друштво и медије погубно. Док се таква фарса око медијске регулативе и кадрова одвија и одржава, медијска сцена ће све више тонати у живо блато у којем полако ово друштво и држава тоне не знајући када ће доћи до дна. Неки озбиљни новинари који су имали дуго искуство са различитим властима у последње време изјављивали су, нудећи за своје ставове аргументе, да ово што се сада дешава на медијској сцени – никад није било, и да им то личи да је она пала на једну колоквијалну узречицу „дно дна“. Другим речима, и оно мало критичког што се до скоро одржавало, сада је на перфидан начин придављено или се придављује.

Власничка структура, односно нови власници, су онај перфидни елеменат који омогућава поробљавање, вулгаризовање и брутализовање медијске сцене у Србији. Томе је допринела и неодмерена и слугеранству склона политика низа власти од 2000. године до данас, које су у име приватизације починиле огромну штету када су у питању медији, јавно мњење и јавна сцена у Србији. Приватизација медија је, под изговором захтева међународних чинилаца, обављена без икаквих критеријума. Приватизација је послужила неким opakим људима из политике,

али и онима који су могли да утичу на политику, да се и помоћу ње лично користе. Корист је била двострука – лична и пригушивачка. То је био начин да се власт ослободи сваке медијске могуће критике и стави медије под контролу и стање потпуне зависности. Стављајући их у позицију само своје промоције.⁸

Поред хајки, често се обављају и медијски линчеви. То се обавља страсно, са уживањем и једном врстом радосне и веселе патологије. Нигде се толика концентрација зловоље не мобилише него када се неко линчује, а тај линч прихвата једна необразована или полуобразована маса, која у часу линчовања постаје опака и немилосрдна гомила. Медијском линчу претходи медијска сатанизација. Сатанизацију у медијима подстичу владајући кругови. Она је истовремено демонстрација арогантне и осине моћи, али и велике унутрашње немоћи. Сатанизацијом се сви који нису политички подобни морално блате до уништења. Медији који прихвате сатанизацију снажном пропагандом утичу на јавност и формирање острашћеног некритичког јавног мњења које то олако прихвата, штавише са уживањем, и наставља да још снажније сатанизује. Медијска сатанизација је вербална ликвидација која потом подстиче и физичку ликвидацију. Циљ медијске сатанизације је да се онај који није подобан оцрни у јавности, али истовремено и означи за одстрел. Када прихвате такву улогу, медији се стављају у позицију хушкача који подстичу насиље, односно spremност на злочине и зло.

Из историје је познато да су тиранске и диктаторске природе на власти склоне јавној сатанизацији свих у које сумњају, који су им противници и за које мисле да их могу ускоро напустити. Емил Сиоран је добро окарактерисао тиранске и диктаторске при-

8 Приватизацијом се на перфидан начин успоставља невидљива контрола над медијима. Добро је запамтио наш филозоф и социолог Ђуро Шушњић да „видљива контрола замењује се невидљивом, али се не укида... Групи на власти, између осталих средстава владања стоје на располагању средства *mass media* преко којих она систематски *одашљива* у масу симболе (идеје) које је она *одала*, које је она *организовала*, које она *усмерава* и чије последице она *контролише*“. (Ђуро Шушњић, *Рибари људских душа*, Чигоја штампа, Београд, 1995, стр. 177).

роде када је изрекао да би неко био тиранин или диктатор мора имати неки „ментални поремећај“.⁹ Често поремећени успевају да се докопају врхова власти и да управљају нашим животима, а у овом случају да употребе и медијску сцену у својим нереалним и неодговорним намерама. Што је њихово обећање нереалније, то је њихова насртљивост на јавну сцену – упорнија и већа. Њихова амбиција је изнад њихових реалних могућности.¹⁰ И када се воде јавне полемике оне у таквом медијском стању попримају сатанизирајуће карактеристике. Свако другачије мишљење, поглед, приступ, начин, сатанизује се до уништења. Сатанизација разара сваки дијалог, а посебно јавни дијалог. Спречавају се суочавања различитих виђења, изношења разлога, аргумената и решења. Сви који имају другачије мишљење дисквалификују се као злонамерници и у најмању руку опасни људи. Сваку разлику треба разобличити и одмах је уништити.

Сатанизацијом се избегавају проблеми, али се зато нападају личности. Стално се преиспитује *ко је тај који нешто другачије покреће* од онога што је вођа замислио, промислио и кренуо да реализује. Параноично се пита: *ко стоји иза њега*, а не види се проблем који он покреће. За такву логику није

важан проблем већ намере. Свако другачије и различито мишљење и виђење сумњичи се и тумачи као завера. Сумњичење иде дотле да и унутар врха власти почињу подозрења, неретко и међу актерима који припадају истој страни. У сусретима се грле, заричу се да су на истом путу, да су им циљеви исти, да им је стратегија и тактика јединствена, а онда около, преко медијске сцене шаљу убојите поруке преко којих застрашују једни друге, као и своје најближе сараднике у које се заклинају. Уводи се логика унутрашњег позиционог рата, ствара се атмосфера великог неповерења, а последица

је продубљивање подела, ширење раскола и деоба. Неповерење и сатанизација стварају подељено друштво до нетрпељивости и искључивости. То може да утиче на појаву екстремизма и фанатизма на друштвеној и политичкој сцени. На политичкој сцени копају се ровови и граде нишанцијске позиције. Медији се у таквим околностима користе за ширење сумњичења, неповерења, неспоразума. Они проблеме прикривају, а у ствари их прикривањем и навијачком пропагандом још више продубљују. Посебно је интересантна сатанизација коју спроводи огромно премоћна власт над немоћном и поцепаном опозицијом. И то мало и немоћно опозиционо тело сатанизацијом лидера се до краја хоће обезвредити и уништити. Посебна врста сатанизације одвија се према опозиционим јавним личностима које не припадају партијама, али чије се критичке мисли плаше јер она ствара код вођа љутњу, бес и раздражљивост која полако прелази у кратоманску параноју.

Медијски сензационализам, сатанизација и линч утичу на урушавање, али и уништавање вредности и вредносног система, јер се у јавности стиче утисак да су сви у политици и на јавној сцени – исти. То се перфидно ради да би се изједначавањем релативизирале узурпације власти, као и нелегално стечене позиције (запослења, богатство, привилегије, монополске позиције, нелегалне и криминалне радње). У медијима се отвара афера за афером које су праћене линчем, а потом се ретко икада окончавају, обично никад. Афера се отвори, неко се притвори или

9 Емил Сиоран, *Историја и утопија*, Градац, Чачак, 1987, стр. 41.

10 „Амбиција је дрога која човека који јој се ода претвара у потенцијалног лудака. Ономе ко те знаке, тај изглед помахнитале животиње, те неспокојне и неком ружном екстазом тако рећи оживљене црте лица није посматрао на себи ни на другим људима, остаће непознато кобно и благотворно деловање Власти, тог окрепљујућег пакла, синтезе отрова и лека за све болести“ (Оп.цит.стр. 40).

се ислеђује до исцрпљења, а потом се никада не сазна резултат. Све је ово најсечће у функцији скретања пажње са озбиљних тема и проблема, као и потпуно потискивање, дисквалификавање или нестанак озбиљних и одговорних, односно моралних појединаца који се супротстављају моћним узурпаторима на власти и у медијима. Медијском сценом крећу се разне сподобе, као власници или као тренутно утицајне личности, које су се додворавале и чиниле разне врсте услуга претходним властима. *Једном употребљиви, увек спремни за све будуће употребе.* Они су мајстори који лако мењају господаре. Умиљати, услужни, до краја покорни, опсебарски спремни да подрже господара у првој промени то олако преносе на новог. Много је „таљерана“¹¹ на медијској сцени Србије.

Медијске сензације, сатанизације, хајке и линчеви пример су како се слобода комуникације употребљава за њено разарање. Нажалост, слобода има једну слабост – даје могућности и онима који је на прави начин користе и шире, али и деспотским, тиранским, диктаторским, односно ауторитарним природама. Због тога је битно заштити слободу од оних који је у њено име уништавају. Та заштита треба да буде уставна и законска, али и обезбеђена да се устав и закони примењују и до краја реализују. За повратак медија у онај положај и са оном улогом коју би требало да имају у отвореном и демократском друштву потребна је добра законска регулатива са оштрим казнама које ће превентивно да делују и не дозволе у будућности да икада више било који узурпатор може да их подреди и злоупотреби.

Урушавање вредности и вредносног система није само карактеристично за Србију,

11 Шарл Морис де Таљеран-Перигор (*Charles Maurice de Talleyrand-Périgord*) био је министар у неколико режима и влада у Француској током друге половине 18. и почетком 19. века. Најпре је служио код апсолутистичког монарха Луја XIV, потом је изабран да представља свештенство на Уставотворној скупштини формираној на почетку Француске буржоаске револуције када је назван „бискуп револуције“. Био је у време владавине директоријума министар спољних послова. Такође, и Наполеон га је поставио за министра спољних послова. Преживео је и Наполеона и постао министар спољних послова за време владавине Луја XVIII. Он је пример политика који је служио у различитим режимима и све их преживео.

оно је планетарна пошаст. Нажалост, једним делом то је и цивилизацијско питање. Нагли развој модерних техника и технологија омогућио је ширење медијског утицаја на целу планету. Глобализација је постала неизбежност, а са њом су руку под руку кренуле и позитивне и негативне стране изражене у позитивним и негативним последицама. Појава комерцијалних медија утицала је на разарање старог медијског амбијента и формирала нови. Комерцијализацију воде интереси профита, односно добити.¹² Ако тржиште није регулисано правилима, комерцијализација медија може да почини огромну штету, посебно по вредности и вредносни систем друштва и државе. Нерегулисано тржиште омогућава картелско повезивање, односно стварање медијских империја које лако све што је другачије и мало уруше и униште. Тако се уместо конкуренције грађанима пружа монополска империјална медијска политика. То изузетно погодује свима на власти који хоће да контролишу и држе медије у својим рукама.

Да би се заштитили од тих погубних комерцијално-медијских последица потребно је тачно дефинисати културну политику која треба да буде зауставна брана да незајажљиви, а најчешће најнижи и лаки садржаји завладају медијском сценом и утичу на формирање јавног мњења и јавности. Комерцијални медији стварају пасивног конзумента, а не активног слободног грађанина. Ако се добро осмисли културна политика друштва и државе онда је могуће пронаћи меру помоћу које ће се колико-толико спољашњи валови глобалних негативних процеса зауставити, каналисати и контролисати да не би као копије били лако прихватани и починили штету која на дуги рок доводи у питање развитак људских бића и њихових најбољих могућности и дарова. Опасно је ако мања па-

12 „Кад економске вриједности имају не само средишњу улогу него кад потискују и покривају све друге вриједности, онда се може и догодити да се потрошња не доживљава као средство већ као циљ, а профит као једина вриједност. Колико је то апсурдно не вриједи доказивати. Најгоре је што су последице далекосежне са становишта развитака људских бића и њихових креативних потенцијала“. (Ратко Божовић, *Парадокси медијске слободе*, час. „Медијска култура“, бр. 8/2015, стр. 145).

мет и осредньост воде неко друштво и државу.

Помоћу културне политике могу се осмислити и законска решења која ће ограничавати лоше садржаје који се медијски пласирају. Добрим законом могу се штитити и бранити професионални стандарди, али и укус онога што се у медијима пласира. Лака забава, разне врсте *show-a* у којима се омогућава да ниске страсти, простаклук и порнографија добијају јавни простор могуће је регулисати тако што нико на медијској сцени неће моћи са таквим жанровима и садржајима да добије националну фреквенцију. И комерцијални медији, чију слободу не треба доводити у питање, када се пласирају жанрови и садржаји могуће је на бољи начин регулисати, а да се не уведе никакве забране. То се може учинити добром пореском политиком којом се могу заштитити вредности и вредносни систем. На пример, за програме и емисије опасне по вредности и урушавање вредносног система могуће је законски одредити стопе пореза које ће за комерцијалне медије бити неисплативе. Ако се за разне врсте *reality show-a*, који су показали огромну количину неукуса, пласирања

најнижих страсти, простачког понашања, порнографије и насиља, уведе пореска стопа од 95 одсто, питање је да ли ће њима такве емисије бити исплативе. То је пример који показује да се нешто не забрањује, али да се садржаји контролишу и каналишу да не би оставили трајне последице по грађане и њихову будућност. Друга мера која би спречила злоупотребу медијске сцене, односно медија, јесу оштре казне за све који врше притисак нарушавајући високе професионалне стандарде, као и за све који користе најбруталнији, највулгарнији и насилан начин да пласирају лажи, блате људе и скрнавље вредности без којих једно друштво не може да се развија нити да има будућност.

Филозофски творац грађанске државе Хегел запазио је пре 200 година да постоје таква урушена друштвена и државна стања да се не могу никакво поправити без примене оштрих казни. Он је писао да „оштре казне по себи и за себе нису ништа неправедно него стоје у односу са стањем времена“.¹³

13 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Основне црте филозофије права*, Веселин Маслеша, Свијетлост, Сарајево, 1989, стр. 347.

Другим речима, оштра казна није репресија него превентива која онемогућава опасна деловања и понашања. Без таквих приступа и начина тешко се може опоравити медијска и јавна сцена у Србији. Демократско друштво подразумева медије и медијску сцену отворену за све садржаје, а притом су једини критеријуми за њихову селекцију високи професионални стандарди. Нема независних медија јер они зависе од оних који их финансирају, односно од грађана (буџетско финансирање) и од приватника. То је нешто што је неспорно, али њихова мисија треба једино да подлеже отвореношћу и професионалним стандардима и да то буде законски гарантовано. Ко год то крши треба да сноси санкције. Тако се једино може успоставити медијска сцена у којој ће доминирати истина, правда и добро, а не лажи, подвале, неправде, зла и манипулације. Последњи је час да се садашње медијско понижавање и урушавање заустави. Ко то не схвати и сам ће бити жртва свога несхватања, похлепе, лудости и глупости.

Литература

- Арент, Хана, *Извори тоталитаризма*, Феми-нистичка издавачка кућа 94, Београд, 1998.
- Бал, Франсис, *Моћ медија*, Clio, Београд, 1997.
- Божовић, Ратко, *Парадокси медијске слободе*, час. „Медијска култура“, бр. 8/2015.
- Чупић, Чедомир, *Медијска етика и медијски линч*, Чигоја штампа, Београд, 2010.
- Чупић, Чедомир, *Политика и позив*, Удружење за политичке науке Југославије, Чигоја штампа, Београд, 2002.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Основне црте филозофије права*, Веселин Маслеша, Свијет-лост, Сарајево, 1989.
- Сиоран, Емил, *Истоја и утопија*, Градац, Чачак, 1987.
- Шушњић, Ђуро, *Рибари људских душа*, Чигоја штампа, Београд, 1995.

Србија незадрживо срља у медијске реформе

ВУКАШИН ОБРАДОВИЋ

Не може се рећи да министар Иван Тасовац у нечему греша саопштавајући податке о изласку државе из власништва у медијима кроз приватизацију, или да државни секретар у Министарству културе и информисања Саша Мирковић не говори истину када каже да је већина локалних самоуправа поделила средства системом пројектног суфинансирања медијских садржаја, са комисијама које су чинили углавном представници новинарских удружења и медијских асоцијација. Коначно је решен спор око расподеле бесплатних акција у медијима који су остали без купаца. Профункционао је и Регистар медија из којег би, осим транспарентног власништва, јавност могла да сазна ко је, колико и од кога добио пара окарактерисаних под појмом „државна помоћ“.

Ако занемаримо „случај Политика“, нејасан власнички статус „Вечерњих новости“ и ујдурму око Тањуга, формално гледано, реформа се одвија предвиђеним током, а најважнији захтеви медијске заједнице, уграђени у Медијску стратегију су уважени.

Ако је судити по овим параметрима, у Србији би данас требало да цветају медијске слободе, а новинари да уживају у плодовима реформе.

Реалност је, међутим, сасвим другачија и што се то се даље одмиче у спровођењу толико хваљеног, чак и од Европске комисије, сета медијских закона, донетих августа 2014. године, слобода изражавања се сужава, контрола над медијима јача, простор за озбиљан друштвени дијалог готово да не постоји, новинари, у скорије време, нису били под овим притском цензуре и аутоцензуре.

Србија, могло би се закључити, незадрживо срља у медијске реформе.

И, шта сад?

Ситуација на националном нивоу је већ позната и елаборирана, а са приватизацијом локални и регионални медији су практично подељени између Радоице Милосављевића

Фото: Медија центар

и породица Крцић, Радомировић и Гашић, свих одреда блиских СНС-у.

На тај начин је практично дефинисана медијска слика Србије и ту не треба трошити ни речи ни времена на јалове расправе да ли нам је била потребна реформа и приватизација.

Закони су усвојени, примена је још једном показала да нема тог правног акта који ми у пракси не можемо да упропастимо, те да и ова власт на медије не гледа као на саставни део демократског процеса, већ жели новинаре – сопствене мегафоне.

Медијска заједница је, са своје стране, потврдила да и даље наступа у две колоне: за и против власти, да нема жеље, воље и снаге да дефинише сопствену позицију која би се ослањала на интересе грађана и заснива на професионалним стандардима.

Многи ће рећи да је лако после битке бити ђенарал, али и током расправе око Медијске стратегије и у јавној расправи приликом доношења сета медијских закона било је гласова разума који су указивали на нека суштинска питања која ће одредити судбину медијских реформи. Транспарентност финансирања медија, на жалост, остала је у сенци расправе о облицима власништва и на тај начин умногоме је олакшано стварање медијског система у коме смо уместо државних добили партијске медије.

Узалуд је и из Европске комисије упозоравано да не постоји јасан стандард у погледу власништва. Летимичан поглед на медијску стварност већине чланица ЕУ показује да није тачна теза којом се често сада манипулише да је приватизација наметнута као једини модел реформе медијског простора. То је лако утврдити јер, рецимо, у Словачкој постоје две новинске агенције, приватна и државна, функционише 10 регионалних јавних сервиса, програм емитују две комерцијалне ТВ станице и јавни сервис.

Оно што је у тим разговорима са експертима ЕУ увек потенцирано јесте финансирање које мора бити у складу са јасним правилима државне помоћи. Укратко речено, ниједан привредни, па и медијски субјект не може на основу државне помоћи да буде доведен у привилегован положај. И око тог ставе није могло бити дискусије.

Ми смо урадили управо супротно. Сву пажњу смо сконцентрисали на промену власничког односа, а испод радара су нам прошла решења која нису до краја дефинисала проток новца од државе ка медијима. Задовољили смо се системом пројектног суфинансирања који јесте, генерално гледано, добро решење у заштити јавног интереса, али смо заборавили да запустимо све оне друге канале којима паре грађана, дакле јавни новац, ипак налази пут до медија са јединим циљем куповине медијског садржаја. Мислим, наравно, пре свега, на јавна предузећа и маркетиншке агенције које су укидањем директних субвенција постале проточни бојлери за одлив новца ка одабраним медијима.

Уз прилично поједностављење, условљено пре свега простором, чини се да није основни проблем то што је извесни Радоица покуповао силесију телевизија по Србији које махом представљају, мање или више, прерастају у регионалне јавне сервисе СНС. Програмско опредељење и уређивачка политика, све док је у складу са законом, оног тренутка кад Радоица, Крцићи или Витко Радомировић постану власници медија, јесте њихова аутономна одлука.

Оно што јесте проблем је да се страначка пропаганда не плаћа државним новцем, а то се управо дешава. Сумњивим конкурсима, пре свега у Београду и Нишу, директним субвенцијама у Кра-

гујевцу, и да не набрајам више, купцима медија су практично враћена средства која су уложили. Заборавља се, међутим, да су телевизије скупа играчка и да су потребна свакодневна нова улагања како би се производио програм.

На сиромашном медијском тржишту Србије тешко да постоје ресурси који могу одржавати ове системе у животу без помоћи државе, односно партија. Дакле, биће неопходно Радоици & Сопр још свежег новца којег, понављам, нема на легалном тржишту.

Због тога је судбинско питање медијских реформи у Србији заправо чврста контрола финансијских токова од државе, у најширем смислу те речи, ка медијима. Наравно да су питања контроле медија, притисака, цензуре и аутоцензуре важна за функционисање система јавног информисања и да о томе треба што више говорити. Али, ако заиста скенирамо медијску сцену Србије, видећемо више него јасну чињеницу да су је све то, у мањој или већој мери, повезано са системом финансирања медија.

Примера ради, цензура се и практикује јер у супротном остајете без државне помоћи, огласа јавних предузећа, Телекома или Србијагаса.

Буквално, слобода медија у Србији биће обрнуто пропорционална контроли финансијских токова. И зато, у наредном периоду, медијска заједница мора сву снагу и пажњу да усмери ка овим питањима. Све док државни новац цури неконтролисано ка медијском сектору ми ћемо имати строго контролисану медијску сцену.

фото: softcensorship.org

Масовни медији и масивна корупција

Улога медијске индустрије у одржавању коруптивног система у
друштвима позног капитализма

СЛОБОДАН РЕЉИЋ

1.

„Слобода штампе је слобода две стотине богатих људи да шире своје мишљење. Слободан је ко је богат“, говорио је Паул Зете, оснивач „Франкфуртер алгемајне цајтунга“, средином прошлог века. Ствари су се отад мењале. Корак напред, два-три корака назад.

Раслојавање светског друштва је нагло убрзано после 1989, кад је упокојена „прва земља социјализма“, и кад се очигледностима – „кока-колом“, „марлбором“ и „форд мустангом“ – могло доказивати несумњива надмоћ над „апа-колом“, нишком „моравом“ и „југом-45“, тј. „трабантом“ и „волгом“ из увоза. Тако је манипулација похлепом у *релативно* сиромашним људима од њих направила стампедо. Последица је да данас живимо као *апсолутни* сиромаси. Процес позападњавања, спровођен на великим обећањима, не само да није приближио релативност западњачког сиромаштва сиромашним у свету, него нас је гурнуо из потенцијалног Трећег света (земље у развоју) у Четврти свет (земље без наде).

Последице тог глобалног капиталистичког инжењеринга су стравичне. Сиромаштво се шири планетом као пустиња. Не само да је „бујање“ Четвртог света (како се број земаља које припадају категорији најсиромашнијих повећао са 25 у 1960. на 43 у 1978. и на 71 у 2000. години) довело до тога да је сада „четири од сваких пет афричких земаља део Четвртог света“ него је „2000. године скоро половина земаља Латинске Америке била у Четвртом свету, а само једна (у односу на њих десет из 1960.) је била богата. *Промене у Источној Европи/СССР верно су одражавале промене које су се одвијале у Латинској Америци.* Док су се 1960. године скоро све ове земље налазиле или међу

земљама конкурентима (за Други свет, прим С.Р.), или у Трећем свету (при чему ни једна није била међу најсиромашнијим), 2000. године више од половине њих припадале су Четвртом свету“, објављује Бранко Милановић, експерт у Светској банци. А, иза Четвртог света – нема ништа. Тама. Садржај тога се ни у теоријским конструкцијама не може замислити. А наши медији? Они се тиме, углавном, не баве. Посебно не систематски.

Али ми смо само део глобалне слике, која личи на оне приповести из Библије којима се најављује апокалипса. Шта рећи о свету у коме 62 најбогатија човека имају власништво као половина најсиромашнијих на планети. (Данас, иначе, на Земљи живи 7,3 милијарде људских бића.) За последњих шест година богатство 62 најбогатија се повећало за пола билона а на 1,7 билиона долара, док је 3,6 милијарди најсиромашнијих остало без билион долара. Један човек има као 60.000.000 душа. Да му није мало мно-

го? Рекло би се да није, јер тренд се наста-вља. Пре шест година вредност имовине коју поседује доња половина светске по-пулације било је код 388 особа. Овој сли-ци треба додати и чињеницу да је поло-вина ових надљуди из САД, плус 17 њих из Западне Европе. Дакле, четири пети-не западњаци. А медији? Медији о тим страшним чињеницама извештавају, као да се то дешава неком другом. На Мар-су?! Те вести више личе на оно Риплије-во „Веровали или не“, него на објављивање чињеница од најантихуманијег дејства.

2.

Сиромаштво разара свет као ураган. Само 1 % светског становништва држи вред-ност чији збир превазилази вредност којом располаже око половине светског станов-ништва. (Овде се не ради о најсиромашнијим, него о просеку, што чињеницу чини још страшнијом.) Извршна директорка *Oxfam International* Вини Бјанима на цинични од-говор најбогатијих како „ништа није савр-шено и нормално је да постоје добитници и губитници (и типично, добитници су тален-товани губитници неталентовани)“, одгова-ра да је то „ужасан недостатак имагина-ције. Какав страхан недостатак поверења у људску инвенцију, ум и дух. Ја сам сигурна у две ствари. Прво, да је другачији свет могућ; друго да он није замислив и остварив са 1% оних изнад нас“.

У стварности „раст јаза између богатих и сиромашних је реалност за седам од десет људи на планети“. Да се свет не сурва у још неподношљивију беду овај тренд би ваљало заустављати. Али, како ?

Овде се не ради о грешци у систему. На делу је систем у нормалном облику. Процес дехуманизације је темељан. „У првој полови-ни деветнаестог века људи који су се бавили размишљањима о демократији сматрали су да се она мора заснивати на *широј распо-дели добара*. Они су увиђали да екстремно богатство и сиромаштво могу да буду фатал-ни по демократски експеримент“, говорио је Кристофер Лаш, не баш чест глас разу-ма са захукталог америчког брода. Пози-вајући се на констатације у књизи *The End*

of Equality, Микија Кауса уредника часопи-са *New Republic*, Лаш подсећа да „како су се страни посматрачи некад дивили одсуству снобизма, разлика и класног осећања у Аме-рици. Није било 'ничега потлаченог или подређеног' у америчком раднику, писао је 1906. Вернер Сомбрат. 'Он високо држи гла-ву, хода гипким кораком и отворен је и весео у свом изражавању исто колико и било који припадник средње класе'. Неколико година касније и Р.Х. Тоуни бележи да се Америка 'збиља истиче великом економском неједна-кошћу, али такође и великом друштвеном једнакошћу'. Управо ту *културу самопош-товања* смо, по Каусу, у опасности да изгу-бимо“.

То више није опасност. Култура самопош-товања у демократским друштвима је већ у дубокој илегалности. Кад погледмао уназад, процес се, практично, одиграо пред јавношћу, само што у том искривљеном јавном огледа-лу није вреднован као нешто лоше. Напро-тив. Медији необуздано богаћење вреднују као највишу друштвену пожељност. Водећа земља светског капитализма живи у складу с најнижим малограђанским принципом: кад се за неког каже како је паметан или спосо-бан, онда се пита, а колико зарађује. Ако не зарађује, онда се пита: а у чему је његова спо-собност? Масовни медији одржавају и хране културу маса.

3.

Како се дошло до тога? Четири године после Другог светског рата у најбогатијој др-жави на свету преко 80 одсто повећања про-изведене вредности се делило на 90 одсто становништва. Напредак је у цепу осећало 9 од 10 грађана. Већ 1958. на тих 90 одсто није ишло ни 70 одсто нове вредности, а седамде-

сетих то се распоређивало пола-пола. Кад је падао Берлински зид онај однос из 1949, већ се окренуо на главу: 90 одсто становништва делило је само 10 одсто нововредности! На почетку новог миленијума, 90 одсто становништва је добијало – проценат, два. Године 2012, сиромашна маса је од своје беде на новостворену вредност богатима додавала 16%. Оних десет одсто је узимало 116% новостворене вредности, али и међу њима је почела диференцијација – 1% најбогатијих је узимало 94%. На све ово, бити бедан, понижен и презрен постаје културни норматив. Светлости прогреса се појављују само као врх ледене – таме.

„Људска генијалност је толико усваршила уметност и науку смрти и деструкције“, каже „писац пун бола“ Бериј Мохан – одрастао у индијском сиромаштву а на америчким универзитетима се посветио „друштвеном развоју“ – да данас 86 одсто светске популације живи у свету сиромаштва. С другу страну, светски медији највише свог простора непрекидно посвећују обећањима како се спремају неке стратегије борбе против сиромаштва које ће све да промене, само се ни случајно не спомиње нужност промена система који читаво време свет гура магистралама беде и сиромаштва. Та идеја друштвеног развоја као међународних интервенција „отварала је само химере наде, а без поништавања сила угњетавања“.

Али од химера се не живи. И њихово трајање је ограничено. „Политика која се своди на бављење дневним оперативним захтевима коначно доводи до питања *зашто да стављам листић у гласачку кутију*. Понижавајући нихилизам дестабилизује и угрожава институције републике, па чак и осећај припадности“, рећи ће Режи Дебре.

А медији, *wach dog*, чувар демократије? Као што избегавају да укажу на праве проблеме друштва кризе, медији кризе одбијају да сагледају своју драму. Данас смо сведоци да се „штампа“, „мајка свих револуција“ (Иго), потпуно одродила од своје основне улоге. Медији „само извештавају“. Тако се објашњава одсуство било каквог разумног, хуманистичког, заштитног третирање стварности и политика које тако темељно усређују свет да је он све несрећнији. И све ближи Трећем светском рату.

4.

Добро, свет је велик па се малим медијима, као нашим српским, не може приоритетно приговарати што не раде тако велике послове. Међутим, недопустиво је да наш поглед на свет буде тако тотално вестернизован. Јер, ми живимо са поразним последицама у српском друштву, из кога се „опадање Запада“ још увек доживљава као „друштво благостања“. Истраживања о томе су и у науци су маргинална, јер пропагандни талас идеолошког произвођња недодирљивости „европског пута“ је изнад сваке људске невоље. Чак се обећава, без права да се равноправно у јавности нуди алтернатива, да је то једини пут спаса. Српска елита, политичка и научна, прати „тенденцију да се појмови сиромаштва и неједнакости избегавају у литератури и пракси. Више су у моди такви појмови као што су социјална искљученост, маргинализација и социјална диференцијација... Избегавање употребе појма сиромаштво одражава доминацију неолибералистичких идеја“, каже професор са Факултета политичких наука у Београду Милосав Милосављевић, који покушава да димензионише размере сиромаштва и оцрта границе пропадања.

У истраживањима у Србији почетком XXI века су кориштене две линије сиромаштва – прва, да особа има до 2,4 долара дневно (270 динара, по курсу у јануару 2016.), тј. 72 долара месечно (8.078 динара) и друга, особа има до 2,9 долара дневно (326 динара), тј. 87 долара месечно (9.762 динара) – па је нађено, према првом рачуну, 800,000 сиромаха у 250,000 породица или, по другом, двоструко више – 1,600,000 лица. Истраживањима никад није обухваћено око 300,000 регистрованих избеглица у Србији („97,692 избеглице и 206,504 интерно расељена лица“), као ни ромска популација, за коју нема ни релевантних процена бројности. Дакле, бар педина становништва је испод „црте сиромаштва“. Што, наравно, не омета српску владу да сеје оптимизам кад промовише Стратегију за смањење сиромаштва или кад смањује плате и повећавају акцизе да би се враћали дугови ММФ-у. О чему медији надахнуто извештавају.

А шта и да чине ти и такви медији? Које је влада, иначе, бацила у процес приватизације, после које ће већина медија нестати, а хиљаде новинара остати без посла. Ништа. Да се извештва и не таласа. Објективистички, као да се ради о температурама на Марсу које, изгледа, падају. И да би извештаји били уверљиви, на њих се лепе лепо плаћени „експерти“ који потврђују да је пут добар, да ће после дати резултати. Да је и пад, у ствари, лет, ако се то пажљивије погледа.

Сад постаје јасније шта је цинични Паул Зете (цитиран на почетку овог текста), заиста, мислио о „слободи штампе“ као употребној вредности неколицине богатих. То је део преторијанске гарде заштитника, система на делу, коме се понекад ријутално оспорава понеки детаљ, тек да би се сачувао ендемични префикс „независни“. Јер, савремено демократско друштво је у „демократском веку“, по дефиницији, подигнуто на четири стуба: парламнету, влади, независном судству и – независним медијима. Прва три стуба уживају посебну заштиту у друштву, а „четврти стуб“ је бачен на тржиште на коме су добитници само они богати. Они су власници и медија, па нормално и унајмљују новинаре да обављају послове производње вести. У читавој тој незавидној и крајње несигурној ситуацији новинарска удружења су задужена да одржавају мит о слободи новинара. Наводно, он ће да пише слободно као да он сам објављује текстове које пише (као да је залудни блогер) и као да он сам себи даје плату. Али пошто је стварност, дијаметрално другачија, онда су – „слободни само они који су богати“.

5.

Тако је то и са корупцијом. То је „злоупотреба јавних овлашћења за приватну корист“, по најраширенијој техничкој дефиницији иза које стоји Светска банка. Само то што се таква једна корумпирана институција као World Bank појављује као врховни мерач корупције чини мерења нелегитимним. Кад се корупција класификује испада да је најблажа „бела“ – кад се користи службени положај а да би се било од користи родбини,

рођацима и пријатељима, средње опасна је „сива“ – кад се ради по принципу „услуга за услугу“ а најдевијантнија је „црна“ – кад се за чињење државних услуга узимају – паре. А кад се државе, претворене у колонијалне демократије, користе да би „злоупотребиле јавна овлашћења“ да би радиле за корист мултинационалног корпоративног капитала и финасијску олиграфију онда се то зове – институција за светски развој.

Кад се то спусти у народ, коме се последице глобалног бизниса представљају као надљудске радње о чему нема потребе ни да размишљамо осим ако нисмо заведени „теоријом завере“, испада да је највећа друштвена корупција кад лекар из државне болнице узме пацијенту флашу „курвоазијеа“ или 50 евра а да га прими преко реда и прегледа како ваља.

Иван Крастев, бугарски социолог, показује да је велика бука око корупције, (најомиљенија тема за разгаљивање уморног и опљачканог демоса) коју толико подгрејавају и спољни фактори (Светска банка, ММФ, Freedom House, и други делови мрежа транснационалног НВО-сектора), у ствари, делом стварна корупција, али много више – „ескалација антикорупцијске перцепције“. „Студије спроведене од стране Центра за либералне стратегије показале су да антикорупцијска осећања у Бугарској нису у толикој мери последице стварног степена корупције, колико потпуног разочарења резултатима транзиције и повећања друштвене неједнакости уопште“. Тако је и у Србији.

Тако је то. Разруши се државна структура, наметне се неконтролисана приватизација

као једини пут, узме се што њих занима а онда се подржава безакоње, па они који се у таквим приликама обогате, заиста, и јесу – криминалци, „олигарси“, „тајкуни“. А људи прљавих биографија су „одани“ врховном контролору. Ако би, пак, решили да откажу послушност на њих се пуштају медији у трагању за сензацијама. Читаво друштво је „буре барута“.

Главни институционални извор корупције у нашим друштвима су закони који се пишу у Бриселу (у Бутраској су усвајани на енглеском језику!), а без узимања у обзир наших културних прилика, нашег сиромаштва и наших реалних могућности. Све је пројектовано за „европски ниво“ од кога смо све даље. И тако су државни чиновници који спроводе неспроводиве законе постављени у улогу чудотвораца који црно претварају у бело, а онда – људски је! – за тај свој напор узимају некакву мању накнаду од грађана, онолику колико они, ипак, могу да плаћају. А медији? Они оптужују грађане, „нас“, па онда чиновнике, али никад нећете имати приговор на систем. Споља успостављен систем, онима који га контролишу доноси корист, а нама над којима се подиже читава та скламерија то доноси пропадање и неизвесну будућност.

То је, у ствари, перфидан начин пребацивања фокуса са релне пљачке малих и слабих на оптуживање опљачканих да они, баш они, разарају своје друштво и сами себе чине сиротим. Као у оним причама „ружни, прљави, зли“ које трају с уверењем да нису криви они који праве људска бића одвратним, него та немоћна бића која се појављују около и кваре нам дан – својом злом сликом. А медији? Медији извештавају о налазима истраживања оних који производе „ескала-

цију антикорупцијске перцепције“. И допринос Светске банке увођењу једног народа у Четврти свет, заклања се иза битних али у основи малих „доприноса“ појединаца који су доведени у ситуацију да се ситном корупцијом боре за (мало бољи) голи опстанак.

6.

У таквим истраживањима, као и у јавности и медијима, ретко се појављују стварно велике коруптивне радње. Корупција међу онима који располажу великим новцем. А логично је да је велика корупција тамо где је велики новац и где су велики интереси. „Злочин моћних“ скривен је фокусом акције полиције, судства и медија на мале људе и сецикесе чији је удео реално кап у мору у поређењу са пљачком и корупцијом великих корпорација.

И код нас познати амерички правник, у Џонсоновој администрацији и министар правде, Ремизи Кларк наводи да „једна корпорацијска завера око одређивања цена противзаконито односи више новца сваке године, него стотине хиљада провала, ситних проневера или крађа у целој држави“. Или, контроле цена преко трустова, што је законом забрањено, а у ствари је потпуно у сфери корупцијског удешавања потребних решења. Америчка Савезна комисија за трговину процењивала је у то време да би цена пале за најмање 25% кад би се онемогућили противзаконити монополски договори. „Корпорације представљају најделотворније и највеће примере *организованог криминала* у Америци“, говорио је Кларк.

„Не може се рећи да је задовољавање правде када ставаљате у затвор тинејџера који је украо кола, као што то није ни кад са стране гледате топ-менаџере који тихо пројектују крађе од милијарде долара“, каже ових дана сенатор Елизабет Ворен.

У земљи у којој корпорације владају државом и народом ствари су се могле развијати само у једном правцу. Прошле године *Gallup* је објавио да „око осамдесет одсто Американаца сматра да је корупција у структурама власти један од најозбиљнијих проблема у земљи... Број америчких грађана, забринутих због ши-

рења корупције у структурама власти, за мање од деценије повећао се за 20%“. И кад је у јануару ове године исти *Gallup* питао Американце колико су задовољни својом влашћу, испоставило се да је само 23% становништва задовољно начином на који се ствари одвијају у земљи, од којих је тек 3% било веома задовољно. Узгред, у јануару 2015. задовољних је било 32%.

Наравно, та концентрисане моћ још је бескруполознија ван граница западних држава. Али корпорације су врло ретко предмет судских спорова. Буде таквих случајева. Сетите се „Енрона“ (2001) или афере „Сименс“ (2013) кад се испоставило да је немачки концерн платио 50 милиона евра мита „купујући“ послове у Бугарској, Србији, Хрватској, Босни и Херцеговини. Повремено „откривање“ таквих афера има два циља: прво, да се покаже да ни највећи, ето, нису изнад закона, а друго, пошто се то дешава „инцидентно“ да се јавно мњење држи у уверењу да је такво понашање права реткост. Медији су ту да те две „чињенице“, колико год да су оне лажне, прослављају као велике вредности друштва, „указују“ на озбиљност деловања правне државе, велике капацитете полицијских органа, храбре чиновне моралних судија. Али као што показују истраживања јавног мњења грађани у то готово уопште више не верују.

7.

Да не би нарицали над нашом злом судбином, морамо знати то није ништа ново. У време великих друштвених криза „огледало друштво“ се претвара у „огледалце“ које послушно и радо одговара моћнима – да су они најлепши на свету. „Глад за новцем и равнодушност према племенитим стварима учинили су да је Француска имала штампу којој је, уз ретке изузетке, једини циљ био да ојача моћ неколицине и једина намера да обесцени одважност осталих“, писао је Албер Ками у лето 1944. констатујући да „тој штампи, дакле, није било тешко да постане оно што је била између 1940. и 1944. године, то јест срамота ове земље“. (Замените личну именицу Француска са Србија и све ће вам звучати тако савремено.)

Ками, интелектуалац највећег формата, пливао је између песмистичног погледа на реалност и нужности одржавања наде. „Наша је, често нема али тиме дубља, жеља била да новине ослободимо новца и да им дамо такво обележје и истинитост који би публици уздигли до онога што је у њој највередније. Мислили смо тада да нека земља вреди онолико колико и њена штампа“. Да у овом „новом времену“ новине не би биле „копија окупаторске штампе“, и поред тога што „настојања иду ка томе да се информисе брзо, уместо добро“, интелектуалац мора да зна да је „задатак сваког од нас да добро промисли... да постепено обликује дух новина за које пише, да пажљиво пише и да никада не изгуби из вида огромну потребу да се земљи врати њен дубок глас. Ако успемо да тај глас остане глас одлучности а не мржње, храбре објективности а не реторике, хуманости а не осредњости, у том ће случају много ствари бити спасено и ми нећемо погрешити“, Камијев је завет.

Тај тихи отпор, тзв. пасивна резистенција, не позива на смаоубиство. Новинари нису никави надљуди. То су људи који имају неке јавне обавезе, али и породице. Има шест деценија како је Ирвин Шо уверљиво показао како политички интереси и захтеви спонзора од медија праве бљугаву кашу, а непослушне претварају у прогнанике из друштва, бескућнике и ликвидаторе пријатеља. Повод тој приповести (*The Troubled Air*, објављен 1951) о тада моћној радио индустрији, јесте макартизам у Америци, али та бруталност није случајни инцидент, него епизода процеса који има своју технологију: „човек који има посла са стварањем јавног мишљења“ позива се да „прими извесне предлоге“ (и да изнесе своје ако подупиру обрачун са недисциплинованим), јер „демократија... није потпуно једнострано уређење“. И ту од великих начела не остаје много, а од слободних професија ништа. Јер, „на овом пољу, правила се увек стварају иза затворених врата и без размишљања. И ви ћете стварно открити да су она стварно постојала, скривена, већ десет година, и да су ваша права одавно престала, иако вам није било дозвољено да се стално жалите“. Савесни људи, као Шоов јунак Клементе Арчер, важан уредник у ра-

дију, највеће су жртве у „процесима“. Што сте савеснији, освета механизма биће суровија. Веровати у победу савести у таквом друштву, само зато што се оно зове демократско, неупутно је.

Кад Шоов главни јунак покушава супрузи да објасни да је „у питању извештај *принцип*“ и он „нелагодно осећа да говори као професор“, а на њене речи које следе одговора нема: „Зар не постоји и принцип по коме би требало да штитиш своју жену и децу? ... Зар не знаш да ћемо се наћи на улици кроз шест месеци ако одржиш овај говор? Чиме ћеш плаћати кирију – својим принципима? Чиме ћеш хранити бебу?“

8.

Зато је позивање на новинарске кодексе данас или обично лицемерје или изазивање трагедија. Кодекси су као прашњаве књиге скинуте с тавана где је последњи пут био деда кад се уписао у први разред гимназије. Читамо: „Обавеза је новинара да тачно, објективно, потпуно и благовремено извести о догађајима од интереса за јавност... Економски и политички интереси издавача не смеју да утичу на уређивачку политику... Новинар треба да се супростави сваком притиску на слободно обављање професије...“ И врхунац ове логике илузије је да се „новинар не може присилити на изражавање мишљења противно његовој савести“.

Из којег света долазе писци ових приручника? Јер овде се не ради о презентацији велике идеје него о – „обавезама“ у свету у коме оном кога упућују на овакве радикалне захвате, не могу пружити никакву реалну помоћ, а још мање заштиту. У хришћанском требнику не обавезује се свештеник да мртваца васкрсне трећи дан, како је то било дато Богочовеку, него му се дају инструменти, у облику молитви, да охрабри хришћански дух у човеку чије вере нема ако се не поверује у васкрснуће.

Шта је то новинару запосленом у предузећу за производњу вести, а по важећем радном закону (по коме су запослени и обућар и пекар), дато као право да не дела по потреби издавача који је уложио капитал и има своје „политичке и економске интересе“, који се по природи положаја у друштву разликују

KODEKS
NOVINARA SRBIJE
uputstva i smernice

од интереса најамника? Пошто нигде није обавезатно дефинисано шта значи „тачно, објективно, потпуно и благовремено“, чије ће тумачење да превлада кад дође до непомирљивог сукоба? Шта може да уради новинар који устане у одбрану своје савести? Да оде да тражи другог газду и чека следећи сукоб у коме ће поново да се брани од самопоништења? Који ће то издавач да прима новинара који иза себе има непрегледну серију часних али „непријатних“ одбрана савести?

Није ли све ово немогућа мисија у хиперкорумпираном друштву у коме је менаџменту дато законско право да управља производњом и у ком се *економска демократија* сматра лудошћу која је изван сваке продуктивне дискусије, а сваког ко тако шта затражи пежоративно и дискриминаторно назваће „самоуправљач“? Уосталом, зар производња у медијима није део „индустрије свести“?

9.

Да би се било шта покренуло, бар у нашем мозгу за почетак, важно је разумети механизам контроле. Ноам Чомски је томе

дао велики допринос. Данас, власници не морају да „иду у телевизијски студио да би били сигурни да водитељ локалног ток-шоуа или репортер раде шта они желе... На делу је процес који одређује како људи сигурно напредују ка местима менаџера, уредника, итд... тако што сами усвоје вредности власника“. И зато без превеликог зазора „успешан човек“ може „описати себе као сасвим слободног. И горљиви самостални-либерали као (колуминиста „Њујорк тајмса“) Том Викаер могу да кажу: Видите, нико ми не говори шта да кажем. Говорим оно што желим. Ово је апсолутно слободан систем. И, за њега, то је истина. Пошто је показао, на задовољство својих газда, да је усвојио њихове вредности, он је заиста слободан да пише што год жели“, рећи ће Чомски. Колико ћете и у Србији данас срести Викера, па чак и хипер-Викера: они имају ту способност да увек „слободно говоре“ колико год његов претходни слободни говор, за бивше газде, био у потпуној супротности са данашњим „слободним говором“.

После пада Берлинског зида на Истоку ће се усвојити закони и организовати производња по „западним стандардима“: „свето“ приватно власништво, „ефикасно“ менаџерско управљање, екстремна комерцијализација, премештање приоритета прихода са читаоца на оглашивача, прилагођавање новинарског критеријума таблоидним и забављачким садржајима. Новинари и друштво су суочени с чињеницом да најсигурнији профит не настаје из производње вести чији је врхунски критеријум истинитост, већ из садржаја по мери потреба маркетиншких организација које дистрибуирају буџете за оглашавање, или политичких моћника и структура које контролишу токове новца из државне касе а могу посредовати у добијању повољних кредита, или другим бизнисменима који су власникова класа. Дошло је време да и ми разумемо фразу „*Follow the Money*“ (следите пут новца) коју изговара Дубоко Грло, кључни информант у „афери Вотергејт“, у незаборавном филму „Сви председникови људи“. А изгледало је то 1976. тек као симпатична досетка шармантних Амера.

Тај раскорак између (пре)високих начела и (пре)приземне стварности, у којој се и највиши идеал истопа пред ишчекивањем

најамнине у висини просте репродукције, велика је опомена да с тим механизмом нешто суштински није у реду. Хана Арент је после суочавања са улогом медија и владе „највеће демократске земље“, око афере „Пентагонски папири“ – кад је утврђено колико је намерне лажности било у извештавању и обавештавању о Вијетнамском рату – констатовала да демократска друштва, ипак, не могу створити замену за слободне медије у којима доминирају „неопредељеност и непристрасност, слобода од користољубља у мишљењу и расуђивању“, јер је то супстрат наше цивилизације у којој „трагање за истином... има дугу историју... досеже уназад до оног тренутка када се Хомер определио да дела Тројанаца прикаже ништа мање него дела Ахејаца и да уздиже славу Хектора, непријатеља и пораженог човека, ништа мање од славе Ахилеја“.

Моћ друштвених законитости увек пробије кроз интересно и ситноспоственичко настојање, али оне би морале да буде и институционализоване на начин који гарантује, извесну, практичну примењивост, и „ако би штампа икад стварно требало да постане ‘четврти огранак државне власти’, она би онда требало да буде заштићена од државне власти и друштвеног притиска, и то чак *пажљивије него што је то учињено у случају судства*“, писала је Хана Арент у свом спису „Лаж у политици“. Тако шта ће или бити или ће се новинари истопити у лепљивој маси ПР-оперативца, маркетинг-менаџера и лобиста међу којима се до објективизације истине држи колико навијачи „Звезде“ могу да хладне главе гледају победу „Партизана“ над њиховим тимом.

Преокрет се наравно не може направити у систему који се утемељио на „гладу за новцем и равнодушности према племенитим стварима“. Идеалиста Ками ту није имао дилема: „Читав живот усмерен према новцу – означава смрт“. Али нас живе увек држи нада, да се може покушати „још једном“. Јер, време Велике кризе је, као што је то пре деценију приметио амерички интелектуалац Фаред Закарија – историјско време. У историјском времену једино је извесно да је *status quo* неодржив. А они који се организују и разумеју правце промена могу много тога учинити за себе и своју заједницу.

Поуке једне пресуде

МИЛОРАД БЈЕЛЕТИЋ

Кратко, спортски речено, укупан резултат: Министар бивши Дулић против Топличког центра 0:2, уз, посебно вредне, голове у гостима за јавност и грађанско друштво.

Осврт на једну правичну, храбру, учену и поучну пресуду којом је одбијен тужбени захтев Министра (бившег) против организованих грађана, Топличког центра за демократију и људска права и Драгана Добрашиновића лично, који су само хтели да знају како и зашто су потрошене стотине хиљада евра државног новца. И притом, очито с правом, Министра бившег назвали бахатим расипником. И то док је био на власти.

Једну надасве занимљиву пресуду Апелационог суда у Београду су уредници утицајне интернет презентације Коалиције за надзор јавних финансија (www.nadzor.org.rs), коју уређује Топлички центар за демократију и људска права, поделили са нама, јавношћу, пре скоро годину дана. У несвакидашњој парници, Министар бивши је, док је још био на власти, тужио да му Топлички центар и Драган Добрашиновић „солидарно исплате надокнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова услед повреде угледа и части у износу од 900.000,00 динара, са законском затезном каматом до исплате“, приде. Тужио и изгубио. И то два пута, први пут пресудом Првог основног суда у Београду (П.бр. 18257/11) и други пут, пресудом Апелационог суда у Београду (Гж.бр. 4061/13). Управо ова друга је повод за осврт.

По нашем скромном мишљењу, значај пресуде далеко превазилази конкретан случај, конкретног тужиоца, др Оливера Дулића, министра бившег за животну средину (и још свашта нешто, од просторног планирања до рударства) и тужене, Топлички центар и Драгана Добрашиновића. Зато пресуда и њено образложење заслужују ово

подсећање, које, пре свега, има за циљ да охрабри, поучи и подучи. Кренимо редом.

Топлички центар за демократију и људска права је са неколико других организација из Коалиције за надзор јавних финансија у оквиру пројекта грађанског надзора јавних набавки пратио поступке у три јавне институције. Међу њима и Министарства за животну средину и просторно планирање, којем је руководио наречени Министар. Изабрано је ово Министарство, а могло је да буде било које друго. Пројекат је унео иновативан приступ, који заинтересованим и иоле компетентним грађанима омогућава да прате како се кроз набавке троше јавни фондови, изазвао је и подршку донатора, између осталих Делегације Европске уније у Србији. Ништа необично и случајно, проблеми у јавним набавкама, и с њима повезана висока корупција за које су набавке идеално окружење, су један од највећих изазова у европској интеграцији Србије. Уосталом, цело једно преговарачко поглавље, под бројем пет, у приступним преговорима се бави искључиво јавним набавкама.

У Министарству се тих година изводио акција симболичног наслова „Очистимо Србију“. Након откривања случајева неразумног трошења и прикривања информација,

новинарима је наслов био одличан повод за иронију и игру речи; нашироко се писало се о чишћењу, али буџета. Топлички центар је, на основу јавно доступних података, анализирао јавне набавке у Министарству и открио, за ширу јавност шокантне податке. До данас, је остала је упамћена аматерска интернет презентација која је плаћена скоро 30.000 евра. Међу јавним набавкама, између осталог, пажњу је привукло и вишегодишње финансирање глобално значајног тениског турнира „Serbia Open“, у организацији чланова породице Новака Ђоковића. Ништа необично, рекли би неупућени, да држава финансијски помаже велики спортски догађај, и то од међународног значаја. Ипак, овај случај издвајају многе нелогичности, које су код истраживача Топличког центра и чланица Коалиције, претпостављамо, изазвале оправдану сумњу и мотивисале их да се случајем посебно позабаве. Побројаћемо само неке; прво логично питање је зашто велики спортски догађај не подржава Министарство спорта, већ Министарство за животну средину, да ли је фотографија Новака Ђоковића са метлом уместо рекета довољан разлог? А одмах затим, зашто се финансирање из буџета организује кроз јавну набавку? И то какву јавну набавку, услуге промовисања акције „Очистимо Србију“ на тениском турниру за износ од око 225.000 евра, ни више ни мање него у преговарачком поступку, без објављивања јавног позива. А све то кроз јавну набавку не од организатора турнира, већ од мистериозне посредничке фирме „News Wall“.

Утврђено је, очито, изазвало осуду и огорчење код пројектног тима Топличког центра, доказ за то налазимо у два оштра критичка текста која су тим поводом објављена на интернет презентацији www.nadzor.org.rs. Покушао је Министар тужилац да докаже да су управо та два текста, под насловима „Још 225.000 евра за чишћење Србије“ и „Дулићу, храбро пред лице правде“, објављена у два дана марта 2011. године, била извор „претрпљених душевних болова услед повреде угледа и части“. А сав тај бол, по Министровој рачуници, вреди 900.000 динара, и то уколико се плати одмах, иначе иде и затезна камата приде. У образложењу наведене пресуде Апелационог суда, којом је

Министар бивши изгубио спор и која је повод овог осврта, суд, утврђујући чињенично стање, опширно цитира оба текста и детаљно их анализира. Текстови су, иначе још увек доступни на наведеној интернет адреси Коалиције. У њима, на први поглед све врви од увредљивих квалификација, које су стварно могле озбиљно да повреде част и углед тадашњег Министра, и притом, стварно изазову бол.

Да се одмах одредимо, чини нам се да им је, овако сроченим текстовима, то и била сврха. А да су повреде части и угледа и неминован пратећи бол, по свему судећи заслужени, а да притом, јасан је суд, бивши Министар због тога не заслужује судску заштиту.

У првом тексту „Још 225.000 евра за чишћење Србије“ одмах се почиње оштро, тврдњом да „Оливер Дулић наставља са праксом пустошења националних финансијских ресурса“ и да следи „још једна акција која не служи ничему осим преливању буџетских средстава на приватне рачуне“. Аутор из Топличког центра наставља у истом стилу, и „са највећом забринутости пита има ли краја бахатости и расипништва Оливера Дулића“ и да ли ће наречени „са додатном енергијом и некажњено наставити

да поткопава српске јавне финансије“? Следи још један вредносни суд, да су у питању „правила игре која намеће осилена, саможива и од реалног живота отуђена политичка елита, чији је симбол управо Оливер Дулић“, а затим да је случај „за српско правосуђе тест интегритета и кредибилитета“ који ће дати „јасан одговор на питање“ да ли су „носиоци политичких функција ослобођени сваке одговорности, а грађани фактички обавезани да буду спонзори њихове бахатости и тешких злоупотреба јавних средстава“.

У другом тексту се наводи да Коалиција „са нестрпљењем очекује кривичну пријаву“ против Министра, јер намерава да и ове године за промоцију акције „Очистимо Србију“ током одржавања тениског турнира „Serbia Open“ потроши 23.600.000,00 динара, јер се „истина о случајевима његовог расипништва и проневерама државног новца може доказати само на суду“ и да је „за Коалицију неспорно да на оптуженичкој клупи, због тешких злоупотреба мора седети Оливер Дулић“. Након изношења аргумената за овако тешке квалификације, аутор текста обећава да ће „наставити да износи чињенице о злоупотребима, бахатости и расипништву Оливера Дулића и јавно поставља додатна питања на која ће, пре или касније, министар морати да одговори“.

На основу овако утврђеног чињеничног стања, и првостепени и другостепени суд су сагласни да „у конкретним текстовима који су објављени на сајту www.nadzor.org.rs нису изношени увредљиви изрази и непристојне речи, већ да су изнети тачни подаци који се тичу утрошка средстава министарства, чији је министар био тужилац, да спорни део текста није био усмерен на повреду интегритета личности тужиоца, већ је усмерен на став и коментар аутора“. „У светлу изнетих података и чињеница“, аутор је, сматра суд, изнео своје виђење „начина утрошка средстава министарства“. А тврдње да је „тужилац ове текстове доживео као увредљиве што представља његов лични доживљај“, суд храбро и правично наставља детаљно образложење „не могу уживати већу заштиту у односу на интерес и потребу да тачни подаци буду доступни јавност и објављени.“

Овај део образложења, Апелациони суд закључује тврдњом да је првостепени суд имао у виду „околности конкретног случаја као и положај тужиоца као функционера – министра, те чењеницу да се ради о јавној личности чија су права суженија од истоврсних права других лица, јер је изложен вишем степену изложености информацијама него остали грађани, па су његова права ограничена сразмерно оправданом интересу јавности“.

Пресуда Апелационог суда је заснована на одредбама члана 10 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода. Следе пуне четири странице образложења, засноване на самој Конвенцији и релевантној судској пракси и пресудама Европског суда за људска права.

Хвале вредан труд судије Ивана Негића и чланова судског већа, који нивоом и квалитетом аргументације превазилази значај једне парнице и задивљује акрибијом која се ретко виђа, не само у пресудама, већ и у на-

шој правној књижевности. Овај део образложења свакако заслужује да буде објављен као посебан чланак, јер нашој правној теорији и пракси од велике користи може бити овако учено и прегледно виђење слободе мисли и изражавања из угла Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода. У овом осврту на пресуду, укратко ћемо пренети само делове овог дела образложења, свесни чињенице да ћемо, неминовно, оштетити целину.

Ова целина образложења почиње цитатом првог става члана 10 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода. „Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа.“ Наставља се ставом 2, да пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства.

Апелациони суд даље наставља констатацијама да се „заштита права на слободу изражавања налази у основи демократије“, затим да „слобода изражавања доприноси расправама о питањима од јавног значаја и подстиче свеукупни развој сваког појединца“, и да „насупротив томе, арбитрарне забране права на слободу изражавања карактеришу арбитрарне режиме“. Слобода поседовања сопственог мишљења практично је неодојива од остале две: слободе саопштавања и слободе примања информација и идеја. И то слободно, без мешања власти. Иако се слобода штампе у члану 10 изричито не помиње, Европски суд за људска права је развио богату праксу која садржи низ принципа

и правила којима се штампи додељује повлашћени статус у уживању слобода садржаних у овом члану. Притом, Европски суд слободи штампе даје већу заштиту када се о теми, осим политичких, води и јавна расправа. У образложењу пресуде Апелациони суд се позива на читав низ битних пресуда Европског суда за људска права, којима је слобода изражавања додатно оснажена, а заштићени критичари власти. Заштита „угледа и права других“ представља „легитиман циљ“ који домаће власти најчешће користе да ограниче слободу изражавања, на њу се позивају да би заштитиле од критике политичаре и државне службенике. Висок степен заштите и повлашћено место медија у демократском друштву долази из става према коме медији имају централну улогу не само у политичком изражавању, већ и у погледу свакодневних ствари од јавног интереса.

У наставку се Апелациони суд позива на познату пресуду у случају Хендисајд против Уједињеног Краљевства из 1976. године, који је господин иначе Хендисајд глатко изгубио, али из које је остао став да се члан 10 Конвенције и слобода изражавања „примењује не само на „информације“ или „идеје“ које се повољно прихватају или сматрају безопасним или као неутралним, већ и оне које вређају, шокирају или узнемиравају државу или било који део становништва“ (мала техничка исправка навода у образложењу пресуде Апелационог суда, поменути цитат се налази у ставу 49, а не 50 наведене пресуде у случају Хендисајд).

Апелациони суд констатује да „што се тиче језика, Европски суд је прихватио жестоку и оштру критику, као и сликовите изразе који имају ту предност што скрећу пажњу на питања која су предмет расправе“. Границе прихватљиве критике, када су у питању политичари и државни службеници, „су шире него у погледу обичних појединаца“.

Овде се враћамо на случај бишег Министра против Топличког центра и Драгана Добрашиновића, и чињеницу да је у два спорна текста коришћен језик који није по свачијем укусу, морамо признати, ни по укусу аутора овог осврта на пресуду Апелационог суда. Формулације као што су „пустошење националних ресурса“, затим „осиљена, саможива

Порука

РОДОЉУБ ШАБИЋ

ПОВЕРЕНИК ЗА ИНФОРМАЦИЈЕ ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА И ЗАШТИТУ ПОДАТАКА О ЛИЧНОСТИ

Добијем јуче, информисања ради, једну, мислим, заиста занимљиву пресуду. Реч је о пресуди Апелационог суда у Београду којом се правноснажно, одбијањем жалбе па самим тим и тужбе тужиоца окончава један спор који је својевремено имао доста публицитета. Протеком времена скоро да је „пао у заборав“ па је вероватно ред подсетити на неке чињенице које су довеле до тог спора. „Прича“ почиње објављивањем текста „Још 225.000 евра за чишћење Србије“ на веб сајту Коалиције за надзор јавних финансија. Наставља се стављањем у изглед кривичне пријаве против Коалиције

Фото: Медија центар

коју најављује Министарство за животну средину и просторно планирање, у име министра који је заправо поименце прозван. Даље се наставља новим текстом на сајту Коалиције под насловом „Дулићу, храбро пред лице правде“. На текстове се нећу посебно освртати. Оно што ми је у овој прилици посебно занимљиво је парница „због повреде части и угледа“, која је уследила, заправо пресуда о којој говорим, којом је парница окончана.

У пресуди суд констатује да је у својим текстовима Коалиција износила различите квалификације на рачун министра наводећи да се он бави „очигледним злоупотребама“; „пustoшењем националних ресурса“; а да акција „Очистимо Србију“ служи искључиво „преливању буџетских средстава на приватне рачуне“. Суд наводи и да су тужени у свом тексту тужиоца оценили као министра који је бахат и расипник, који се „поиграва са ресурсима Србије“, „поткопава српске јавне финансије“, који мора бити кривично гоњен за ове злоупотребе и за то примерено кажњен. Штавише, они су га представили као „осиљеног и од реалног живота отуђеног елитисту“.

И даље, ценећи све те околности судско веће налази да ти наводи нису такве природе да би му суд пружио правну заштиту због повреде угледа. И с тим у вези суд нешто посебно наглашава. Наглашава чињеницу да су тужени тужиоцу упутили неколико питања и дали му прилику да се изјасни о тврдњама које су они изнели а да је он очигледно одлучио да не одговори.

У пресуди, уз остало стоји и следеће:

„Другостепено веће наглашава и чињеницу да се у конкретном случају не сме губити из вида и околност да је Повереник за информације од јавног значаја изрекао и одговарајуће казне овом министарству управо на темељу непоступања министарства по налогу Повереника да достави тражене информације које се односе на овај случај. Уместо да надлежно министарство поштује своју законску обавезу и достави тражиоцу информације које је било дужно ставити на увид јавности, одлучило је да по овом захтеву не поступи.

Самим тим, створило је услове за одговарајући притисак јавности да поштује своју обавезу која почива на темељу транспарентности рада државних органа, а последично и на изношење не само вредносних судова већ и чињеничних навода које не морају у довољној мери бити проверене или истините, јер је реч о деловању тужених у доброј намери како би се допринело утврђивању чињеница везаних за одређена питања од значаја за друштво у целини. Чак напротив, подношењем овакве тужбе, тужилац је покушао да заменом теза и стављањем у први план свог угледа и права анулира своју законску обавезу да положи рачун јавности о свом раду, конкретно о трошењу буџетских средстава. Жалбено веће овог суда стога сматра да се оваквом поступању тужиоца ни у ком случају не може пружити правна заштита, већ напротив, **да је преко потребно јасно у први план истаћи чињеницу да је сваки државни орган у обавези да јавност извештава о свом раду и омогући увид у трошење средстава пореских обвезника.**

Ово последње заиста вреди подвући. Добра, јасна, недвосмислена порука, која далеко превазилази границе појединачног случаја.

Објављено 13.03.2015. на блогу B92

<http://blog.b92.rs/text/25333/PORUKA/>

и од реалног живота отуђена политичка елита“, би неки од нас другачије рекли. Али суд не одлучује о питањима укуса, већ о томе да ли су угрожена добра такве природе да заслужују да им суд пружи правну заштиту. А у овом случају, очито, нису.

Апелациони суд даље даје детаљну и изванредну аргументацију за, по сопственој процени, три јасне целине из спорних текстова. Најпре, навода изнетих у погледу личности Министра бившег, и питања да ли је он представник „осиљене, саможиве и од реалног живота отуђене политичка елите“? Суд стоји на становишту да изнети наводи представљају лични став и оцену о неком догађају или ситуацији те да се њихова истинитост не може доказивати. Изнето предатавља мишљење, спекулацију и вредносни суд који је иначе јасно заштићен чланом 10 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, и да због тога Министар тужилац не ужива правну заштиту.

Друга целина се односи на наводе који су тужени Топлички центар и Драган Добрашиновић износили о раду Министра и начину трошења буџетских средстава, као и на њихове оштре и храбре тврдње да се ради о очигледним злоупотребама, преливању на приватне рачуне, па све до поткопавања српских јавних финансија. Апелациони суд стоји на становишту да је „реч о стварима од јавног интереса о којима се у дужем вре-

менском периоду водила јавна расправа“ и да постоји неоспоран „интерес јавности да буде упозната са начином на који се троше средства пореских обвезника“. Суд сматра да је „реч о деловању тужених у доброј намери како би се отклонила сумња и допринело утврђивању чињеница везаних за одређена питања од значаја за друштво у целини“.

Трећа целина се односи на питање да ли заштита угледа и права бившег Министра представља „легитиман циљ“ који се може користити да би се ограничила слобода изражавања? Апелациони суд је поново јасан, става је „да нису испуњени услови да се на овом темељу пружи заштита тужиоцу, јер би у том случају дошло до злоупотребе права, у контексту да се тужилац заштити од легитимне критике“. Посебно јер су тужени деловали у доброј намери, у циљу утврђивања чињеница о трошењу буџета, „због чега је праг толеранције у погледу истинитости и проверљивости изнетих чињеница знатно виши“.

Суд даље посебно наглашава и чињеницу да су тужени Министру тужиоцу дали прилику да се изјасни на тврдње који су они изнели о начину трошења средстава у акцији „Очистимо Србију“, на које је Министар дрско одлучио да не поштује Закон о доступности информација од јавног значаја. Ово намерно кршење јасних законских оба-

веза је ишло толико далеко, да је Повереник за информације од јавног значаја био принуђен да чак два пута казни Министарство на чијем је челу био тужилац управо због случаја прикривања информација од јавности у спорном случају финансирања тениског турнира „Serbia Open“.

О изузетној важности ове чињенице неће мо детаљније, јер следи поучан осврт под насловом „Порука“, из пера Повереника за информације од јавног значаја, господина Родољуба Шабића.

Жалбено веће, за крај, „одмеравајући интересе“ супротстављених страна – очигледне (и додаћемо, заслужене) повреде угледа и права и приде претрпљеног бола Министра тужиоца, са једне стране, и слободе тужених Топличког центра и Драгана Добрашиновића, са друге стране, а с обзиром на тему, чињенице и контекст у којем су наводи изнети, околност да је тужени обављао функцију министра, закључује да није дошло до жртвовања угледа и права тужиоца бившег Министра на уштрб слободе изражавања туженог.

Нама остаје само да се са изнетим сложимо.

Бивши Министар се ипак суочава са правдом, овога пута кривичноправном, како су му у тексту „Дулићу, храбро пред лице правде!“ аутори Топличког центра и предсказали. Додуше, не због случаја представљеног у овом

осврту, већ због нечега битно другачијег, али сличног по стилу и технологији вршења поверене јавне службе. Процес се, по правилу, годинама развлачи и чека епилог. Већ је осуђен и кажњен политички, нема га на листама Демократске странке, чијом заслугом (или кривицом) је досегао до неслућених висина власти и моћи.

Случај и пресуда остају за поуку неким новим министрима, Дулићима и осталима који се тако осећају.

Буџетско финансирање и контрола локалних медија

ПРЕДРАГ БЛАГОЈЕВИЋ

„Више не постоји медиј из којег грађани могу да добију потпуне и објективне информације, јер под снажним притиском који стиже из политичких кругова, медији прећуткују догађаје или о њима извештавају селективно и непотпуно.“

Прва реченица из „Извештаја о притисцима и контроли медија у Србији“¹, Савет за борбу против корупције, 19. септембар 2011. године.

За разлику од праксе из деведесетих када је „улазила вода у каблове“, полиција упадала у редакције, затварала их, хапсила новинаре, судила им по сада скоро заборављеном „Вучићевом закону о информисању“, тајна служба их убијала..., власт је данас напреднија.

Знате ону басну, када су се ветар и сунце кладили ко ће пре натерати човека да скине шешир и капут? Ветар није успео. Дувао је, дувао, али је човек само јаче једном руком држао шешир, а другом капут. Тада је сунце засјало, а човек сам све то скинуо.

Да ли се то десило и са медијима у Србији? Огрејало је сунце.

Медији су доведени до ивице егзистенције, а сада им из јавних буџета, кроз скривене уговоре, власт даје паре „на кашичицу“. Одржава их у животу, држећи их под контролом. На танком повоцу, на „давилици“, као псе. Ако и повуку мало јаче, оно их више стеже око врата.

Тврдња са почетка „Извештаја о притисцима и контроли медија у Србији“ је у документу од четрдесетак страница веома детаљно образложена, а читав извештај је јавности представљен на веома посећеној конференцији за новинаре у Великој сали

београдског Медија центра². Поред тадашње председнице Савета Верице Бараћ, догађају су присуствовали и Повереник за информације од јавног значаја Родољуб Шабић, Омбудсман Саша Јанковић и председници оба национална новинарска удружења УНС и НУНС, Љиљана Смајловић и Вукашин Обрадовић.

Ако је неко посумњао у истинитост информација и закључака из Извештаја, доказ је стигао већ у наредних неколико дана. На прсте једне руке је било могуће набројати медије који су објавили макар кратку вест о томе, тако је шта у Извештају пише грађанима остало једино да прочитају у самом документу. Наравно, под условом да су чули да он постоји.

Притом је већ у наредној недељи неколико националних ТВ станица тадашњег министра екологије Оливера Дулића, који је у Извештају означен као главни „финансијер“ медија, прогласило за „најбољег министра у Влади“.

За четири године – 2011, 2012, 2013. и 2014. разна министарства, јавна предузећа,

1 <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/izvestaji/cid1028-1681/predstavljen-izvestaj-o-pritiscima-i-kontroli-medija-u-srbiji>

2 <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/izvestaji/cid1028-1681/predstavljen-izvestaj-o-pritiscima-i-kontroli-medija-u-srbiji>

локалне самоуправе, државни фондови и бројне друге јавне институције су за „оглашавање и маркетинг“ потрошили најмање 6,9 милијарди динара, односно преко 60 милиона евра, наведено је у недавно објављеном „Извештају о могућем утицају институција јавног сектора на медије кроз плаћање услуга оглашавања и маркетинга“³ Савета за борбу против корупције. Притом, није реч о целокупном јавном сектору, већ само о „репрезентативном узорку“ од 124 институције.

Анализа Савета несумњиво показује намеру власти да новцем грађана, пореских обвезника, заправо плаћа сопствену промоцију.

Последице тога су немерљиве. Од нарушавање односа на тржишту оглашавања и стварања нелојалне конкуренције, до у крајњој линији заправо лошије информисаности грађана.

Иако је тиме прекршен читав низ закона, за сада нема јавно доступних података да је уопште покренута бар истрага у вези са тим.

Пракса плаћања сопствене промоције новцем пореских обвезника је нарочито видљива на локалном нивоу.

Издвајање новца из градске касе за приватне медије у Нишу је отпочело 2007. године, годину дана након што је Видосав Витко Радомировић, власник РТВ *Belle amie*, приватизовао *Народне новине*. Иако таква позиција није постојала у првобитној верзији буџета, ребалансом усвојеним непуних месец дана пре краја године⁴, је по први пут формирана ставка „Услуге емитовања и издаваштва“. На сада већ чувеној позицији 830 нашло се 2 милиона динара.

Већ идуће године та ставка је значајно увећана, на 18 милиона динара⁵. У то време у Нишу је функционисало неколико приватних локалних и регионалних телевизија, међу којима је најгледанија била *Телевизија 5*⁶. Владајућа већина, ДСС-НС-СПС-Г17 плус,

је крајем априла те године у Скупштини града усвојила „Одлуку о информисању јавности о раду органа и служби Града“⁷. Тиме су практично унапред одредили коме ће припасти новац из градског буџета.

Одлука је имала само четири члана. Први је дефинисао циљеве, 3. и 4. ко заступа Град и када ће отпочети примена те одлуке, док је суштина била у 2. члану:

„Уговор о пружању услуга израде и објављивања дневног информатора о раду органа и служби Града, Град ће закључити са издавачем дневног листа А.Д. Народне новине Ниш. Уговором ће се ближе регулисати права и обавезе уговорних страна.“

Тако су наредних година *Народне новине* редовно, годинама, на 2, 3. и 14. страни објављивале „Информатор“, односно информације о активностима градских власти.

Позивајући се на члан 7. тада важећег Закона о јавним набавкама⁸, који од обавезе расписивања тендера ослобађа све што се односи на „куповину, развој, продукцију или копродукцију радио и телевизијског програ-

3 <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/izvestaji/cid1028-3007/izvestaj-o-mogucem-uticaju-institucija-javnog-sektora-na-mediје-kroz-placanje-usluga-oglasavanja-i-marketinga>

4 <http://www.eservis.ni.rs/propisi/Docs/4163.pdf>

5 <http://www.eservis.ni.rs/propisi/Docs/4325.pdf>

6 <http://www.juznevesti.com/Drushtvo/Sta-gledaju-Nislije.sr.html>

7 <http://www.eservis.ni.rs/propisi/Docs/4316.pdf>

8 <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2008/2102-08-lat.zip>

ма или времена за емитовање програма“, градске власти су годинама потписивале посебне уговоре и са осталим нишким медијима (ТВ 5, ТВ *Belle amie*, ТВ Зона,...). Јавне набавке нема, уговори нису били јавно објављивани, па је само мали број грађана знао да они постоје.

Иако је у Извештају о ревизији финансијских извештаја завршног рачуна буџета Града Ниша за 2010. годину⁹ наведено да је у свим обрађеним случајевима из те године, па и по питању медија, прекршен Закон о јавним набавкама, за сада нема информација да је било ко кажњен по поднетим пријавама.

Пракса поделе новца пореских обвезника медијима кроз скривене уговоре, потписане без тендера и било каквих критеријума настављена је и наредних година. На њу није утицао ни Закон о контроли државне помоћи¹⁰ који је Скупштина Србије усвојила јула 2009. године, а чија је примена отпочела 1. јануара 2010. године.

Комисија за контролу државне помоћи је својим решењем¹¹ крајем августа 2012. године закључила да новац који је Град Ниш исплатио Народним новинама и ЈП „Нишка телевизија“ (тада и даље у власништву Града Ниша) јесте државна помоћ, али да није реч о злоупотреби.

Позивајући се на члан 2. тадашњег *Закона о јавним предузећима и обављању делатности од општег интереса*¹² који информисање сврстава у „делатности од општег интереса“, као и члан 39. *Прелазног споразума о трговини и трговинским правима између Србије и ЕУ*¹³ и *Уредбу о изменама и допунама Уредбе о правилима за контролу државне помоћи*¹⁴ Комисија је утврдила да

се на спорне уговоре не примењују правила о контроли државне помоћи.

Иако је 2013. године, под притиском Медијске коалиције¹⁵ градска власт укинула спорну Одлуку о информисању, али убрзо затим спровела јавну набавку која је, такође, била оштро критикована од стране стручне јавности.

Ни усвајање новог Закона о јавном информисању и медијима¹⁶, који предвиђа да се новац из јавних буџета медијима исплаћује искључиво кроз посебну процедуру јавних конкурса, није променило ствари набоље.

Користећи очите правне празнине новог закона градске власти су локалним медијима исплатиле у 2015. години 70 милиона динара, што је безмало четири пута више новца него претходних година, а градским буџетом предвиђено је повећане позиције за „услуге емитовања и издаваштва“ на чак 93 милиона динара.

Ако се има у виду да је укупан приход свих нишких медија у 2014. години (последња за коју су АПР-у достављени финансијски извештаји) били равно 200 милиона динара, а да је само из градског и буџета пет нишких градских општина медијима у тој години исплаћено безмало 90 милиона, лако се долази до закључка да су комерцијални приходи медија у тој години били максимално 110 милиона динара. Притом, и од тих 110 милиона значајан део су медијима исплатила бројна јавна предузећа, установе, министарства, односно институције које такође троше новац пореских обвезника, па је комерцијални приход медија значајно мањи.

Због тога цифра од 93 милиона, коју су градске власти планирале да у изборној 2016. години поделе медијима, потенцијално прелази износ комерцијалних прихода свих медија, односно чини преко половине њихових годишњих прилива. Тиме власт потенцијално стиче огроман утицај на њихову уређивачку политику, а самим тим медији губе своју независност.

9 <http://dri.rs/php/document/download/348/1>

10 <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2009/3390-09.zip>

11 <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/drzavna%20pomoc/34%20sednica/Niska%20televizija.pdf>

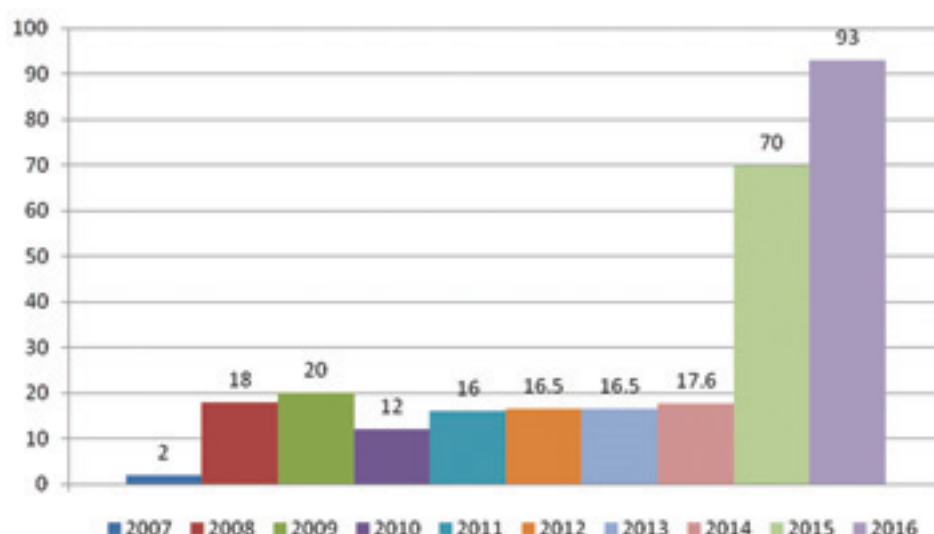
12 http://www.podaci.net/_z1/8122806/Z-jpodoi03v0025-05A7.html

13 http://www.seio.gov.rs/upload/documents/ssp/ssp_prelazni_potpisani_bez_aneksa_sr.pdf

14 <http://www.sglasnik.info/sr/97-06-11-2013/19689-uredba-o-izmenama-i-dopunama-uredbe-o-pravilima-za-dodelu-dravne-pomoi.html>

15 <http://www.nuns.rs/info/activities/19484/medijska-koalicija-grad-nis-diskriminise-medije.html?print=true>

16 http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_informisanju_i_medijima.html

Графикон 1 – Финансирање медија из буџета Града Ниша у периоду од 2007. до 2016. године (износи су у милионима динара, а за 2016. годину је приказан планирани износ)

О „креативности“ локалних власти сведоче и уговори које су јавна предузећа потписивала са медијима, чији предмет је најчешће било „појачано медијско праћење активности“ јавног предузећа.

Поред тога што нису спровођене јавне набавке, уговори су потписивани без рока важења, а посебно је спорна њихова садржина. Очит пример тога је уговор који су децембра 2012. потписали ЈКП Градска топлана Ниш и ТВ *Belle Amie*, где се та тв станица обавезује да:

- За све време трајања уговора у вршењу својих овлашћења наступа са становишта афирмације основне делатности Топлане.
- Негативне информације о Топлани не објављује пре него што се о томе информише, провери и затражи став Топлане.

Механизми контроле медија су бројни, а у зависности од политичког искуства они који их користе показују и завидан степен инвентивности.

Само неколико минута након што су новинари *Јужних вести* крајем новембра 2013. упитали градоначелника Ниша због чега је Агенцији за борбу против корупције пријавио да волонтира на тој функцији иако

заправо прима веома високу плату¹⁷, градоначелник је у телефонском разговору затражио потврду истинитости податка са АПР о укупним приходима тог медија. Неколико дана касније у редакцију је, по „анонимној пријави“, стигла пореска инспекција.

Инспектори су пословање једног малог медија са 11 запослених проверавали безмало више од 3 месеца. Изашли су 18. марта идуће године – два дана након што су одржани ванредни парламентарни избори.

Тешко је утврдити у којој мери је присуство пореских инспектора све време трајања изборне кампање утицало на извештавање новинара који су били свесни њиховог присуства.

Након маратонске финансијске контроле инспектори су закључили да у пословању „нема утврђених неправилности“.

У наредних неколико месеци у редакцију су долазиле разне инспекције. Увек би по свом доласку прво дошли у редакцију и пред новинарима објаснили директору разлог свог доласка.

Контролу су обавили инспектори рада, против-пожарне заштите, санитарна инспекција, али и неколико пореских које су проверавале и легалност софтвера у рачунарима.

17 <http://www.juznevesti.com/Istrazujemo/Perisic-nije-prijavio-platu.sr.html>

Ни једна једина није пронашла ниједну неправилност!

Међутим, само неколико дана након што је једна од екипа „порезника“ проверавала улазне фактуре, дакле приходе медија, у истој недељи нам се јавило неколико фирми које су се у то време рекламирале у *Јужним вестима*, информишући нас о изненадним посетама пореских инспектора њима.

Образац је свуда исти – инспектори се уредно представе, затраже да виде рачуне за плаћено рекламирање на *Јужним вестима*, поставе неколико питања у вези са тим, закључе да је све у реду, а затим пређу на контролу пословања тог предузећа. По правилу би пронашли неки артикал вишка на стању, написали „симболичну“ казну и отишли.

Наглашавајући најпре да долазе у вези са *Јужним вестима*, а потом пишући казну за ситницу коју су уочили, била је јасна порука власницима.

Пред менаџментом медија је дилема – информишући јавност о томе практично би била послата порука свим фирмама „не оглашавајте се код нас, видите шта може да вам се деси“. Друга солуција би била да се о томе ћути и настави по старом.

Јануара 2014. године, неколико дана пред очекивано расписивање ванредних парламентарних избора, лидер градског одбора Српске напредне странке у Нишу и градоначелник Зоран Перишић је директору Јужних вести Витомиру Огњановићу најавио скору посету „функционера СНС из Београда“ Нишу и заказао састанак у вези са рекламирањем у кампањи. Састанак је одржан у кући Перишићевог оца, на периферији Ниша.

Потпредседнику СНС, иначе тадашњем председнику Скупштине Србије а сада министру унутрашњих послова Небојши Стефановићу, је представљена понуда која је дан пре тога послата на адресе свих парламентарних партија у Србији. Незадовољан ограничењем из тог документа, да једна партија не може да закупи више од 33 % укупног огласног простора, Стефановић је нудио и дупло више новца – у кешу. Након што је директор то одбио, гост из Београда је изнео своја два захтева – да се током кампање „ублаже“

наслови текстова и да се поопште критеријуми за објављивање коментара у којима се критикује та партија. Образлажући да се то директно тиче уређивачке политике, а да је предмет разговара искључиво оглашавање, Огњановић је то одбио. Тада је Стефановић запретио да би, уколико његови предлози не буду прихваћени, за скупштинском говорницом „могао да каже да иза Јужних вести стоји Мирослав Мишковић“.

О томе смо истог дана обавестили новинарска и медијска удружења, Мисију ОЕБС-а, Делегацију ЕУ, представнике цивилних организација које се баве људским правима и неколико амбасада.

Недуго затим, у недељу 25. јануара, тадашњи министар привреде Саша Радуловић је поднео оставку, а већ почетком наредне недеље су таблоиди на насловним странама имали причу „Мишковић стајао иза Радуловића“. Тиме је механизам застрашивања дежурном бабарогом демонстриран и у пракси.

У раду локалних медија треба имати у виду и специфичност малих средина. Свако свакога познаје, родбинске везе су веома јаке, а имајући нарочито ниске плате на југу Србије где радно место у јавном сектору додатно вреди, новинари су под посебним притиском.

Новинарка из једног великог града, која о свом проблему није желела да говори јавно па ни ја нећу открити њен идентитет, је новинарским удружењима и ОЕБС-у указала на претње председника Општине да ће јој отпустити синове који раде у градским институцијама.

Други је случај новинарке која је само полицији пријавила да је са мобилног телефона председника окружног одбора владајуће партије добила врло јасну претњу смрћу. Плашећи се, није желела да јавно говори о томе.

Иначе, број забележених претњи новинарима је значајно увећан у последње четири године. Док је пре тога све било на нивоу инцидента, од промене власти готово да нема општине или града у ком управо највиши партијски функционери нису претили новинарима, неретко се позивајући и на сам врх партије.

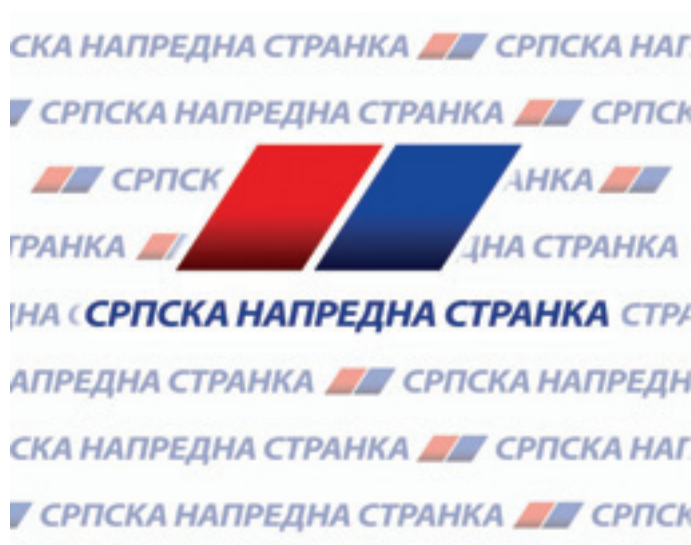
Међутим, посебно брине толерантан став полиције, тужилаштва, па и судова према претњама чак и када су их упутили највиши јавни или функционери владајућих партија.

Тако је јуна 2014. године судија Основног суда у Нишу закључио да „не играј се ватром“ и „пази шта пишеш“ нису претње већ „указивање на осетљивост ситуације“, док реченица директора *Градске топлане* „да сте то написали у Америци, да ли бисте живи дочекали јутро“ није претња јер „чињеница да је окривљени радњу сместио у страну земљу, показује његову свест да правни систем Србије не дозвољава убиство“¹⁸.

Слично је било и мишљење Основног и Вишег тужиоца у Лесковцу који је одбио да подигне оптужницу против сина високе функционерке владајуће партије, закључивши да „дао бих ти метак у чело“ није претња, а битно се не разликује ни став Основног суда у Нишу да „треба запалити новинаре“ није претња јер „окривљени није изразио намеру да то учини“.

О понашању тужилаштва илустративно говори и случај из Прокупља где је предмет против државног секретара застарео јер МУП више од две године није могао да открије са чијег је телефона новинарке послата претећа порука.

Суд и тужилаштво у Нишу су прихватили извињење помоћног тренера ФК „Раднички“ након што је априла 2014. године насрнуо на

новинара *Народних новина* Душана Јоцића и ударио га у главу¹⁹. Насилни тренер је био оптужен по закону о спречавању насиља у спорту, а не по кривичном закону за напад на новинара. Тада се испоставило да је по кривичном закону казна за напад мања него за насиље на спортским утакмицама. Што је још горе, да је казна за претње новинарима значајно већа него када се она и оствари.

Пажњу јавности није у великој мери привукла ни правоснажна пресуда Вишег суда у Београду да ослободи тројицу навијача који су били оптужени да су претили уредници „*Инсајдера*“ Бранкици Станковић²⁰.

Такви примери не утичу негативно само на новинаре којима је прећено, већ се тиме шаље порука и свима осталима да су потпуно незаштићени, а онима који прете да је „сезона лова отворена“.

Како медији извештавају када од власти добијају новац, односно како тај новац утиче на њихову уређивачку политику се веома јасно видело у два референтна истраживања нишког Медиа центра.

Користећи методологију ОЕБС-а истраживачи Медиа центра су 2014. године истраживали како локални медији извештавају о градским властима, а посебно о политичким партијама у финишу изборне кампање те године.

18 <http://www.blic.rs/vesti/srbija/nis-oslobodeni-optuzbi-da-su-pretili-novinaru/4vg8lj4>

19 <http://www.juznevesti.com/Sport/Pomocni-trener-nasnuo-na-novinara.sr.html>

20 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=10&dd=08&nav_id=1049002

Они су анализирали садржај информативних емисија, број појављивања градских челника у њима и начин на који су они били представљени.

Закључци наводе на то да су промоција политичара и недоставак критичког извештавања у директној вези са износом новца који медиј добија.

Тако је *Нишка телевизија*, која је тада као јавно предузеће преко 90% својих прихода добијала из јавних буџета, у праћеном периоду невероватних 100% свог простора посветила партијама владајуће коалиције СНС-СПС-ПУПС²¹.

Притом, свих седам посматраних дана је у централним вестима *НТВ* у такозваној „вести дана“ био градоначелник Зоран Перишић, док је градоначелник био и на 5 од 7 насловних страна *Народних новина*.

„На агенди локалних дешавања тако су постављене углавном оне теме које поставља владајућа коалиција. Такође, поред недостатка опозиционог говора, доминацијом представника локалне власти ускрађује се плурализам мишљења и ставова.“ – пише у закључку анализе.

Да би локални медији остваривали улогу заштитника грађана и јавног интереса, неопходно је максимално умањити утицај политичких чинилаца на њихов рад, а нужан корак у томе је обезбедити што праведнију и равномернију расподелу новца из јавних буџета. Како се у последњих неколико годи-

на показало да је то немогуће учинити, а да ни сами медији не показују свест о значају тога, потребно је потпуно забранити било какве исплате новца пореских обвезника медијима.

„Због свега наведеног, медији у Србији су изгубили своју примарну и значајну улогу у информисању грађана о стварима важним за њихов живот, као и улогу коју медији имају у подизању свести о неком проблему. Медије данас њихови власници и политичари користе искључиво као средство за креирање јавног мњења ради остваривања што повољнијег рејтинга и изборног резултата политичких партија, али и личног богаћења појединаца. Зато у већини медија нема критичког приступа према раду државних органа, па је постало немогуће да се у медијима објаве истраживачки новинарски текстови и прилози, осим у ретким случајевима када то одговара неком делу страначке или пословне елите.“

Последња реченица из „Извештаја о притисцима и контроли медија у Србији“²², Савет за борбу против корупције, 19. септембар 2011. године.

21 <https://drive.google.com/file/d/0BySjcE0yGC1BVS1-RWXZ0bElncVk/edit>

22 <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/izvestaji/cid1028-1681/predstavljen-izvestaj-o-pritiscima-i-kontroli-medija-u-srbiji>

Грађански извештај о приватизацији медија

ТОПЛИЧКИ ЦЕНТАР ЗА ДЕМОКРАТИЈУ И ЉУДСКА ПРАВА

Увод

Приватизација медија (прецизније: излазак државе из власништва у медијима) је камен спотицања од самог почетка медијских реформи у Србији после 2000. године. Тај процес транзиције власништва и припадајућих права у средствима информисања, са државе (на разним нивоима и појавним облицима – од Владе, преко локалних самоуправа, до јавних предузећа) на комерцијалне али и непрофитне, у сваком случају од државе независне субјекте, суштински је важан за развој наше земље не само због усклађивања са стандардима и прописима ЕУ, него првенствено ради спречавања директног утицаја извршне власти на јавно информисање грађана.

У претходном периоду приватизација медија није дала очекиване резултате. Према подацима Агенције за приватизацију, до краја априла 2010. приватизовано је 56 медија (31 електронски и 25 штампаних), за седам је обустављена продаја, у 37 случајева је прекинут поступак приватизације, док је 8 медија остало неприватизовано након три неуспешне аукције. Од 56 продатих медија у 18 случајева се приватизација показала неуспешном, односно уговори о продаји су после годину или две раскинути.

Усвајањем Стратегије развоја система јавног информисања у Србији до 2016. године („Сл. гласник РС“, бр. 75/11), 28. септембра 2011. године, изражено је јасно опредељење за излазак државе из власништва у медијима, а тај процес је практично започео усвајањем сета медијских закона 2. августа 2014. године.

Хронологија и резултати приватизације медија

Агенција за приватизацију је 15. августа 2014. године објавила јавни позив за при-

купљање писама о заинтересованости инвеститора за приватизацију 73 медија, у складу са Законом приватизације („Сл. гласник РС“, бр. 83/14) који је Народна скупштина усвојила 2. августа 2014. године. 3. октобра 2014. године објављен је јавни позив за још 11 медија. На адресу Агенције за приватизацију стигло је 128 писама о заинтересованости за 55 медија.

Топлички центар за демократију и људска права је 22. децембра 2014. године упутио Агенцији за приватизацију захтев за приступ информацији од јавног значаја којим су тражене копије писама о заинтересованости за учествовање у поступку приватизације медија. Агенција за приватизацију је 9. јануара 2015. године донела решење бр. 10–18/15 којим је захтев одбијен, а у образложењу је наведено да се писма о заинтересованости не могу јавно дистрибуирати и да би њихово достављање негативно утицало на поступак приватизације медија. У образложењу је даље наведено да писма о заинтересованости служе као параметар за доношење одлука о моделу и методу приватизације, почетној цени, мерама за припрему и растерећење субјекта приватизације, као и да их је велики број заинтересованих купаца означио ознаком поверљивости. Начин на који се дошло до основних параметара за приватизацију медија остао је недоступан јавности.

Крајем маја 2015. године усвојен је Закон о изменама и допунама Закона о приватизацији („Сл. гласник РС“, бр. 46/15) којим су од прописаног рока за продају друштвеног капитала, односно од 31. децембра 2015. године, изузети субјекти који су актом Вла-

де одређени као субјекти приватизације од стратешког значаја. На списку од 17 субјекта којима је продужен рок за приватизацију од медија нашла се само „Политика“.

Наведеним изменама и допунама Закона о приватизацији субјекти приватизације су били дужни да изврше попис и процену фер тржишне вредности целокупне имовине и обавеза и капитала са стањем на дан 31. децембар 2014. године и да те податке у одређеном року доставе Агенцији за приватизацију. На основу тих параметара утврђена је про-

цењена вредност капитала који је предмет продаје и почетна цена предмета продаје.

Иако су јавни позиви за прикупљање писама о заинтересованости објављени за 84 медија на коначном списку за приватизацију нашло се њих 73. Крајем јуна и почетком јула 2015. године Агенција за приватизацију је објавила јавне позиве за приватизацију 50 медија.

Од 50 медија, за које је Агенција за приватизацију објавила јавни позив, продато је 34 (21 у првом кругу и 13 у другом кругу), док за 16 медија није било заинтересованих купаца.

Табела 1. Статус медија у поступку приватизације на дан 23.12.2015. године

	Назив медија	Почетна цена (ЕУР)	Статус	Продајна цена (ЕУР)	Купац
1.	Јавно радио-дифузно предузеће „Студио Б“, Београд	528.626,14	Продато <i>Закључен уговор</i>	530.000,00	Maxim media МБ: 20288027
2.	Јавно предузеће радио станица „Радио Рашка“, Рашка	14.939,03	Продато <i>Закључен уговор</i>	14.950,00	Kopernikus cable network МБ: 20231769
3.	Јавно предузеће за информисање „Радио телевизија Стара Пазова“, Стара Пазова	47.206,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	47.300,00	MR & Co МБ: 20974834
4.	Јавно предузеће за радио-дифузно, новинску и издавачку делатност „Радио Шид“, Шид	6.928,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	531.000,00	Kopernikus cable network МБ: 20231769
5.	Јавно предузеће „Информативни прес центар општине Владичин Хан“, Владичин Хан	8.225,60	Продато <i>Закључен уговор</i>	8.230,00	Милош Динић
6.	Јавно предузеће за информисање „Радио телевизија Инђија“, Инђија	63.458,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	63.458,00	Данијела Шуша
7.	Јавно предузеће за информисање „Нови Пазар“, Нови Пазар	89.347,29	Продато <i>Закључен уговор</i>	89.350,00	Конзорцијум физичких лица – Денис Маврић
8.	Јавно предузеће – Градски информативни центар „Аполо“, Нови Сад	174.912,40	Продато <i>Закључен уговор</i>	174.950,00	Србија данас МБ: 20999616
9.	Јавно информативно предузеће „БЦ инфо“, Бела Црква	18.684,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	19.000,00	Јовица Буркић
10.	Друштво са ограниченом одговорношћу „Информативно пропагандни центар Кула“, Кула	3.274,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	3.500,00	Радован Ковач
11.	Акционарско друштво за новинско-издавачку делатност „Панчевац“, Панчево	54.425,68	Продато <i>Закључен уговор</i>	238.000,00	Ауто-центар „Зоки“ МБ: 08285438
12.	Акционарско друштво за новинско-издавачку делатност „Недељне новине“, Бачка Паланка	3.440,47	Продато <i>Закључен уговор</i>	34.000,00	Милојко Павловић
13.	Јавно предузеће „Радио-телевизија Крагујевац“, Крагујевац	85.383,33	Продато <i>Закључен уговор</i>	85.500,00	Радоица Милосављевић
14.	Јавно радиодифузно предузеће „Радиотелевизија Панчево“, Панчево	87.142,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	87.200,00	Радоица Милосављевић
15.	Јавно информативно предузеће „Радио телевизија Цариброд – Димитровград“, Димитровград	13.933,05	Продато <i>Закључен уговор</i>	18.600,00	Радоица Милосављевић

	Назив медија	Почетна цена (ЕУР)	Статус	Продајна цена (ЕУР)	Купац
16.	Јавно предузеће „Телевизија Пожега“, Пожега	38.883,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	39.000,00	Радоица Милосављевић
17.	Јавно предузеће Центар за информисање Нови Кнежевац, Нови Кнежевац	235,05	Продато <i>Закључен уговор</i>	480,00	Радоица Милосављевић
18.	Јавно предузеће „Радио телевизија Брус“, Брус	10.051,45	Продато <i>Закључен уговор</i>	10.200,00	Радоица Милосављевић
19.	Привредно друштво „Телевизија Пирот“ д.о.о, Пирот	26.291,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	26.300,00	Радоица Милосављевић
20.	Јавно предузеће „Радио-телевизија Крушевац“, Крушевац	13.922,06	Продато <i>Закључен уговор</i>	14.000,00	Радоица Милосављевић
21.	Јавно предузеће за информисање „Шумадија“, Аранђеловац	31.380,38	Продато <i>Закључен уговор</i>	34.000,00	Саша Јанковић
22.	Јавно информативно предузеће „Радио Пожега“, Пожега	11.821,84 7.093,10	Продато <i>Закључен уговор</i>	7.102,00	Драгана Петровић
23.	Јавно предузеће „Радио телевизија Шабац“, Шабац	594.669,09 446.001,82	Продато <i>Закључен уговор</i>	446.001,82	Александар Живановић
24.	Акционарско друштво „Глас Подриња“, Шабац	184.598,47 184.598,47	Продато <i>Закључен уговор</i>	184.601,00	Ин техник МБ: 20474572
25.	Јавно предузеће за информисање, издаваштво и маркетинг РТВ „Пруга“, Лајковац	1.800,00 1.188,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	1.200,00	Мирјана Крстић
26.	Јавно информативно предузеће „Нови пут“, Јагодина	92.517,13 46.258,56	Продато <i>Закључен уговор</i>	46.260,00	Kopernikus cable network МБ: 20231769
27.	Установа Информативни центар Бачки Петровац, Бачки Петровац	8.672,00 4.336,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	4.351,00	Агроплод МБ: 08776750
28.	Јавно информативно предузеће „Ивањички радио“, Ивањица	20.512,26 14.359,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	14.360,00	Ана Баковић
29.	Јавно предузеће за радио и телевизијску делатност „Нишка телевизија“, Ниш	75.034,00 38.267,34	Продато <i>Закључен уговор</i>	78.000,00	Конзорцијум Народне новине МБ: 17427440 и Слађана Остојић
30.	Предузеће за информисање „Радио Барајево“ д.о.о, Барајево	23.432,00 11.716,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	11.720,00	Дорис Аћимовић
31.	Јавно информативно предузеће „Радио Ваљево“, Ваљево	3.373,00 1.113,00	Продато <i>Закључен уговор</i>	17.400,00	Дорис Аћимовић
32.	Јавно предузеће „Телевизија Блаце“, Блаце	5.125,73 2.562,87	Продато <i>Закључен уговор</i>	2.570,00	Народне новине МБ: 17427440
33.	ЈП „Бачка Топола“, Бачка Топола	35.201,88 31.164,65	Продато <i>Закључен уговор</i>	31.165,00	Удружење за регионалну комуникацију „УРКО“ МБ: 08691312
34.	Јавно предузеће „Радио Медвеђа“, Медвеђа	2.823,00 1.411,50	Продато <i>Закључен уговор</i>	1.415,00	Конзорцијум запослених – Марија Божовић
35.	Јавно информативно предузеће „Радио и телевизија Бачка Паланка“, Бачка Паланка	9.818,41	Неуспешна продаја		
36.	Јавно радио-дифузно предузеће „Радио Пожаревац“, Пожаревац	31.689,00	Неуспешна продаја		

	Назив медија	Почетна цена (ЕУР)	Статус	Продајна цена (ЕУР)	Купац
37.	Јавно предузеће „Радио и телевизија Трстеник“ са ПО, Трстеник	28.988,94	Неуспешна продаја		
		21.741,71			
38.	Новинско издавачко привредно друштво „Реч народа“ а.д, Пожаревац	38.560,64	Неуспешна продаја		
		28.920,48			
39.	Јавно предузеће Новинска агенција „ТАНЈУГ“ са потпуном одговорношћу, Београд	760.935,74	Неуспешна продаја		
		380.467,87			
40.	Јавно предузеће радио дифузне делатности „Радио Сечањ“, Сечањ	4.929,87	Неуспешна продаја		
		4.929,87			
41.	Јавно новинско-издавачко, радио-дифузно и ТВ предузеће „Реч радника“ са ПО, Алексинац	22.660,70	Неуспешна продаја		
		11.330,00			
42.	Јавно предузеће „Радио Пирот“, Пирот	55.461,89	Неуспешна продаја		
		27.730,94			
43.	Јавно предузеће „Радио Суботица – SZABADKAI RADIO KOZVALLALAT T.F“, Суботица	40.030,32	Неуспешна продаја		
		28.021,00			
44.	Јавно радио-дифузно и ТВ предузеће „Петровац на Млави“, Петровац на Млави	1.707,05	Неуспешна продаја		
		1.707,05			
45.	Јавно предузеће радио дифузне делатности „Радио Бачка“, Бач	9.945,50	Неуспешна продаја		
		6.631,00			
46.	Јавно предузеће за информисање „Информативни центар“, Озаци	37.567,24	Неуспешна продаја		
		26.297,07			
47.	Јавно предузеће – Центар за информисање и маркетинг „ТВ Љиг“, Љиг	10.490,74	Неуспешна продаја		
		3.671,76			
48.	Јавно предузеће „Радио Бујановац“, Бујановац	31.655,55	Неуспешна продаја		
		15.827,80			
49.	Новинско издавачко друштво са ограниченом одговорношћу „Наш глас“, Смедерево	226.200,00	Неуспешна продаја		
		113.100,00			
50.	Акционарско друштво за новинско-издавачку делатност „Дневник“, Нови Сад	7.397.012,62	Неуспешна продаја		
		3.698.506,31			
		2.465.670,87			

Почетна цена медија кретала се од 235,05 евра (Центар за информисање Нови Кнежевац) до **7.397.012,62** евра („Дневник“, Нови Сад). Већина медија је продата по цени приближној почетној, док је „Радио Шид“ продат по 70 пута већој цени од почетне. Наиме, почетна цена „Радио Шид“ износила је **6.928,00** евра, а продат је за **531.000,00** евра. Он је уједно и најскупљи продат медиј, а купац је „*Kopernikus cable network*“.

Као што је у претходном делу текста наведено 34 медија је продато, 22 медија чека да буду приватизовани преносом капитала запосленима без накнаде, 13 ће бити уга-

шено, док ће 4 издавача медија променити делатност.

Шта је обележило приватизацију медија

Приватизацију медија обележила су озбиљна кршења закона, која се тичу права одређених субјеката да учествују у поступку приватизације и приватизације преносом капитала запосленима без накнаде, као и куповина медија од људи или фирми блиских владајућем режиму и куповина медија буџетским новцем.

Купци који то нису – Правна лица финансирана из јавних прихода

Први проблем односи се на право учешћа одређених субјеката (физичких и правних лица) у поступку приватизације медија.

Наиме, чланом 24 Закона о приватизацији прописано је да продајну документацију у поступку јавног прикупљања понуда са јавним надметањем између осталог чини и Упутство за понуђаче. Интернет портал „Јужне вести“ је 15. октобра 2015. године, у тексту **„Спорна продаја Нишке телевизије“**¹, објавио део Упутства за понуђаче у поступку приватизације „Нишке телевизије“ (шифра поступка: ЈР 123/15). Документ је означен као „строго поверљив“ иако не испуњава ниједан од законом прописаних услова да би носио ту ознаку. У делу 4.2. наведеног документа прописано је да *„коверат означен као ‘Подаци о понуђачу’ мора да садржи изјаву да понуђач није правно лице које се у целини или делом финансира из јавних прихода“*. Без обзира на ту чињеницу, „Нишку телевизију“ купиле су **„Народне новине“** које су у последњих 7 година само од Града Ниша, нишких општина и појединих јавних предузећа приходавале више од 100 милиона динара.

Топлички центар за демократију и људска права је од Агенције за приватизацију, на основу Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја, затражио копију тог документа, а од Владе Републике Србије да опозове ознаку тајности са „Упутства за понуђаче“ у процесу приватизације медија и омогући да овај документ буде доступан јавности. Увидом у наведени документ, који је Агенција за приватизацију доставила у законском року, потврђени су наводи изнети на интернет порталу „Јужне вести“.

С обзиром да се међу купцима медија поред „Народних новина“ налазило још 8 правних лица, Топлички центар за демократију и људска права је од Министарства финансија – Управе за трезор потражио информацију да ли су купци медија у 2015. години финансирани из јавних прихода како би се утврдило да ли су уговори о продаји медија закључени у складу са позитивним прописима Републике Србије.

На основу добијених информација утврђено је да се 7 од 9 купаца медија у 2015. години финансирало из јавних прихода.

Изразито је занимљив случај куповине Акционарског друштва „Глас Подриња“ из Шапца од стране фирме **Ин техник** из истог града. Ин техник, чији је власник **Ненад Живановић** а основна делатност постављање водоводних, канализационих, грејних и климатизационих система, је у 2015. години остварио приходе од корисника јавних средстава у износу од **301.639.256,03** динара, односно нешто више од **2,5 милиона евра**. Град Шабац је фирми Ин техник у новембру 2014. године, као једином понуђачу у поступку јавне набавке радова на реконструкцији затвореног базена у Шапцу, доделио уговор вредан **249.966.145,63** динара без урачунатог ПДВ-а². И поред тога, Ненад Живановић је Агенцији за приватизацију доставио изјаву да се Ин техник не финансира из јавних прихода.

Поред очигледне чињенице да је купац кроз јавну набавку финансиран из јавних прихода, упадљива је околност да је за финансијски атрактиван посао вредан 2,5 милиона евра понуду дала само једна фирма. Наравно, било би занимљиво позабавити се и самим износом јавне набавке и корелацијом висине исплаћених средстава од стране града фирми Ин техник са реалном, тржишном вредношћу изведених радова. То је, разуме се, посао за неку другу врсту истраживања, али би резултати били од значаја и за разумевање контекста у којем су се одвијале неке од приватизација медија. Све то, укрупњено са сазнањима везаним за повезаност купаца са носиоцима јавних

1 <http://www.juznevesti.com/Istrazujemo/Sporna-prodaja-Niske-televizije.sr.html>

2 <http://portal.ujn.gov.rs/Dokumenti/ObavestenjeOZakljucenomUgovoru.aspx?idd=532220&idp=477205&vz=1>

функција и политички утицајним личности-ма, омогућило би да се расплете, или како би у конкретном случају било прецизније рећи рашчивија, финансијско-политичка спрега у приватизацијама локалних медија.

Имајући у виду чињеницу да купац медија не може бити правно лице које се у целини или делом финансира из јавних прихода **9 уговора** би морало **да се огласи ништа-вим** с обзиром да су закључени супротно позитивним прописима.

Истовремено би **против одговорних лица** у правним лицима, наведених у Табели 2, требало покренути **кривичне поступке** с обзиром да су Агенцији за приватизацију приложили лажне изјаве и гаранције, односно потписали уговоре о продаји медија у којима се у члану 4, који носи назив Изјаве и гаранције купца, наводи: „...Купац изјављује и гарантује Агенцији да није правно лице... које се у целини или делом финансира из јавних прихода.“

Табела 2. Финансирање купаца медија у 2015. години
од стране корисника јавних средстава³

Медиј	Цена медија (ЕУР)	Купац	Приход од КЈС (РСД)
Установа Информативни центар Бачки Петровац, Бачки Петровац	4.351,00	Агроплод д.о.о, Гложан, Бачки Петровац МБ: 08776750 Назив делатности: Мешовита пољопривредна производња Чланови: Јан Бохуш (50%) и Јармила Бохуш (50%)	14.111.137,60
Акционарско друштво за новинско-издавачку делатност „Панчевац“, Панчево	238.000,00	Ауто-центар „Зоки“ д.о.о, Панчево МБ: 08285438 Назив делатности: Услужне делатности у копноном саобраћају Чланови: Маја Пешевски (100%)	667.565,26
Акционарско друштво „Глас Подриња“, Шабац	184.601,00	Ин техник д.о.о, Шабац МБ: 20474572 Назив делатности: Постављање водоводних, канализационих, грејних и климатизационих система Чланови: Ненад Живановић (100%)	301.639.256,03
ЈП „Бачка Топола“, Бачка Топола	31.165,00	Удружење за регионалну комуникацију „УРКО“ , Бачка Топола МБ: 08691312 Законски заступник: Endre Huszák	1.722.600,00
Радио Рашка	14.950,00	Kopernikus cable network, Ниш МБ: 20231769 Назив делатности: Производња и емитовање телевизијског програма Чланови: Twintel д.о.о, чији је власник 100% Звездан Миловановић (47,59%) и Звездан Миловановић (52,41%)	9.621.117,15
Радио Шид	531.000,00		
Нови пут Јагодина	46.260,00		
Студио Б	530.000,00	Maxim media, Београд МБ: 20288027 Назив делатности: Делатност рекламних агенција Чланови: Ружица Крцић (100%)	555.091,85
Нишка телевизија	78.000,00	Народне новине, Ниш МБ: 17427440 Назив делатности: Издавање новина Чланови: Томислав Радомировић (100%)	33.566.231,63

3 Подаци Министарства финансија – Управе за трезор, одговори на захтеве за приступ информацијама од јавног значаја подносиоца Топличког центра за демократију и људска права бр. 401-00–1048/2015–001-007 од 19. јануара 2016. године и бр. 401-00–1146/2015–001-007 од 12. јануара 2016. године.

Купци који то нису – Раноја осуђиваност

Поред спорног учешћа наведених правних лица спорно је било учешће **Радоице Милосављевића**, бившег заменика градоначелника Крушевца и произвођача пластичне амбалаже, који је купио 8 медија. Поставља се питање да ли је Радоица Милосављевић могао да учествује у приватизацији медија с обзиром да је био осуђен на казну затвора за кривично дело које га на основу члана 12 Закона о приватизацији дисквалификује као купца. Топлички центар за демократију и људска права је од Министарства унутрашњих послова затражио извод из казнене евиденције за Радоицу Милосављевића како би се на недвосмислен начин утврдило да ли је у овом случају наступила законска или судска рехабилитација. Истовремено су од Агенције за приватизацију затражени докази које је Радоица Милосављевић доставио у поступку приватизације, а који се тичу осуђиваности за кривична дела из члана 12 став 3 тачка 4 Закона о приватизацији.

И Министарство унутрашњих послова⁴ и Агенција за приватизацију⁵ су одбили захтев Топличког центра за демократију и људска права позивајући се на члан 102 Кривичног законика („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014) који прописује коме се могу дати подаци из казнене евиденције.

Приватизација без преноса акција

Други проблем који се јавио у поступку приватизације медија везан је за модел приватизације преносом акција запосленима без накнаде. Као што је напред наведено, чланом 142 Закона о јавном информисању

и медијима прописано је да ће се медији за које јавни позив за продају капитала издавача не буде објављен до 1. јула 2015. године или за које је јавни позив објављен у наведеном року, а чији капитал не буде продат до 31. октобра 2015. године, приватизовати преносом акција запосленима без накнаде.

Иако је наведена одредба недвосмислена и не оставља ни мало простора за тумачење, запослени у „РТВ Врање“ су постали мањински власници наведеног медија. Наиме, Агенција за приватизацију је 67% акција пренела у Акционарски фонд, а новинарима је припао остатак, односно 33%.

Агенција за приватизацију је своју одлуку покушала да оправда чињеницом да Закон о јавном информисању и медијима („Сл. гласник РС“, бр. 83/2014 и 58/2015) прописује да се медији у државном власништву приватизују у складу са општим прописима које уређује Закон о приватизацији. Међутим, у праву влада принцип да специјални пропис искључује примену општег (*lex specialis derogat legi generali*), па је у конкретном случају требало применити одредбе садржане у члану 142 Закона о јавном информисању и медијима.

Због овакве одлуке запослени у „РТВ Врање“ су пред Управним судом покренули спор против Агенције за приватизацију. Министарство културе и информисања је такође сматрало да Агенција за приватизацију, када је реч о преносу капитала без накнаде запосленима у медијима за које није расписан јавни позив или није успела продаја, није поступила у складу са Законом.

Народна скупштина Републике Србије је 12. фебруара 2016. године усвојила аутентично тумачење Закона о јавном информисању и медијима („Сл. гласник РС“, бр. 12/2016)⁶ како би се разрешиле недоумице у начину преношења власништва над акцијама издавача који је у целини или претежним делом у јавној својини. У том акту се каже да одредбе члана 142 треба разумети тако да у поступку преноса капитала издавача медија запосленима без накнаде запослени остварују право на пренос капитала за који није објављен јавни позив за продају, однос-

4 Одговор Министарства унутрашњих послова – Полицијске управе у Крушевцу на захтев за приступ информацији од јавног значаја подносиоца Топличког центра за демократију и људска права бр. 05/18/3 број: 235–6–32/15 од 11. јануара 2016. године.

5 Одговор Агенције за приватизацију на захтев за приступ информацији од јавног значаја подносиоца Топличког центра за демократију и људска права бр. 29/04–1201 од 12. јануара 2016. године.

6 http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/ostala_akta/2016/RS4-16.pdf

но капитала који није продат, на начин да се то изврши у целости, без ограничења који се односи на укупну номиналну вредност за сваку пуну годину радног стажа у радном односу, али највише за 35 година проведених у радном односу код тог издавача медија.

Куповина медија буџетским новцем

Један број медија чији је капитал био предмет приватизације купили су појединци или фирме који су очигледно блиски партијама владајуће коалиције, док је један број медија купљен буџетским новцем, односно новцем грађана.

„**Kopernikus cable network**“, односно „**Телевизија Коперникус**“, купац 3 медија, према извештају Савета за борбу против корупције о власничкој структури и контроли медија у Србији сматра се блиском Српској напредној странци од када је њен трећи програм током изборне кампање 2011/2012. године закупила ова странка преко фирме „Сенс маркетинг“ д.о.о. На „Телевизији Коперникус“ ауторску емисију „Добро јутро са Ђуком“ има и народни посланик и функционер Српске напредне странке Владимир Ђукановић. Татјана Видојевић, члан ГО Српске напредне странке била је главни одговорни уредник телевизије „Свет плус инфо“ – трећи канал „Коперникус“ телевизије. Она је у политичке воде упловила 2009. године, потом је радила као медијски саветник председника општине Земун, а од 2013. године је медијски саветник министра културе, наводи се у извештају.

„**Нишку телевизију**“ купио је конзорцијум који су чинили „**Народне новине**“, о чијем спорном учешћу у приватизацији медија је у претходном делу текста било речи, и Слађана Остојић, директорка телевизије „Зона плус“. Власник 100 одсто удела „Народних новина“ је Томислав Радомировић, брат власника телевизије „*Belle Amie*“ Видосава Радомировића. Власник телевизије „Зона плус“ је **Владан Гашић**, син тадашњег министра одбране и функционера Српске напредне странке **Братислава Гашића**. „Народне новине“ су поред „Нишке

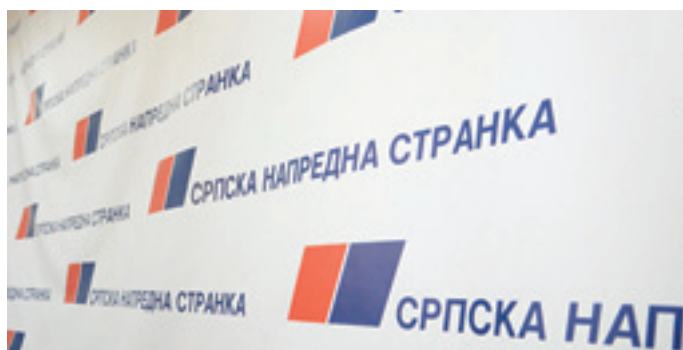

телевизије“ купиле и „Телевизију Блаце“. Све нишке телевизије налазе се у власништву породица Радомировић и Гашић.

„**Телевизију Нови Пазар**“ купио је конзорцијум физичких лица на челу са директором те телевизије Денисом Маврићем. Осим Маврића, конзорцијум су чинили високи градски функционери блиски Расиму Љајићу, потпредседнику Владе и министру трговине, туризма и телекомуникација, чија је странка на власти у Новом Пазару.

„Телевизија Нови Пазар“ продата је за **89.500,00** евра, а уговор са новим власницима потписан је 9. октобра 2015. године. Само месец дана касније, Град Нови Пазар је објавио јавни позив за суфинансирање пројекта медијских садржаја из области јавног информисања. Градско веће је 4. децембра 2015. године потврдило одлуку Комисије за оцењивање медијских пројеката⁷ којом су „Телевизији Нови Пазар“ додељена средства у износу од 4.212.200,00 динара на месечном нивоу у наредне три године, односно нешто више од **1.200.000,00** евра.

⁷ Закључак Градског већа Града Новог Пазара бр. 06–252/15 од 04. децембра 2015. године којим се усваја извештај Комисије за оцењивање медијских пројеката бр. 06–243/15 од 27. новембра 2015. године.

Имајући у виду да средства која се додељују путем пројектног финансирања медија имају третман државне помоћи, а да износ који је додељен „Телевизији Нови Пазар“ прелази лимит државне помоћи мале вредности (200.000 евра у току три узастопне фискалне године), Град Нови Пазар је био у обавези да од Комисије за контролу државне помоћи затражи сагласност за доделу наведених средстава. Према јавно доступним информацијама, објављеним на сајту Комисије за контролу државне помоћи⁸, не постоје информације да се Град Нови Пазар обратио Комисији са захтевом за доделу државне помоћи, нити да је Комисија дозволила државну помоћ „Телевизији Нови Пазар“.

Дакле, само два месеца након приватизације, Град Нови Пазар је преузео обавезу да новим власницима „Телевизије Нови Пазар“, без одобрења Комисије за контролу државне помоћи, врати 13 пута више средстава од суме коју су они уложили у овај медиј.

Радоица Милосављевић, купац 8 медија, је као члан Социјалистичке партије Србије обављао функцију заменика градоначелника Крушевца до 2012. године. Без обзира на чланство у СПС-у, постоје озбиљне индиције да је приватизација наведених медија обављена у аранжману са Српском напредном странком.

Наиме, Град Крушевац, где је на власти Српска напредна странка, је непосредно пре продаје доделио градској телевизији 17.500,00 евра путем пројектног суфинансирања медија. Подсећања ради, Радоица Милосављевић је „**Радио-телевизију Крушевац**“ платио 14.000,00 евра.

8 <http://www.kkdp.gov.rs/odluke-komisije-20-01-2015.php>

Град Крагујевац, у ком је такође на власти Српска напредна странка, је у 2015. години „**Радио-телевизији Крагујевац**“, коју је, такође, купио Радоица Милосављевић по цени од **85.500,00** евра, закључно са 28. октобром 2015. године, уплатио износ од 74.012.615,29 динара⁹, што је нешто преко **600.000,00** евра. Уговор са Радоицом Милосављевићем закључен је 15. октобра 2015. године, а Град Крагујевац је само дан раније „Радио-телевизији Крагујевац“ уплатио део субвенција за октобар месец у износу од **6.000.000,00** динара, што је за **1.910.727,49** динара више од износа субвенција за цео септембар 2015. године – за близу 50% више пара за половину него за цео претходни месец!

Додатну сумњу да се овај медиј финансира и посредно, а не само на начин предвиђен Законом о јавном информисању и медијима, изазива закључак Градског већа Града Крагујевца које је на основу решења градоначелника издвојило **7.825.767,00** динара (око **65.000,00** евра) за трошкове закупа пословног простора за потребе Градске пореске управе за период од 1. јануара до 31. децембра 2016. године. Пословни простор се налази у просторијама „Радио-телевизије Крагујевац“, а у катастру непокретности је уписано да је простор који је предмет уговора о закупу у државној својини.¹⁰

Дакле, поред других контраверзи везаних за приватизацију овог медија, остаје нејасно да ли Радоица Милосављевић Граду Крагујевцу **изнајмљује свој или простор у својини Републике Србије**.

Град Панчево је „**РТВ Панчево**“, коју је купио Радоица Милосављевић по цени од 87.200,00 евра, 22. и 23. октобра 2015. године уплатио на име текућих трошкова пословања **2.916.707,85** динара иако је уговор о продаји закључен 15. октобра 2015. године. О блискости Радоице Милосављевића

9 Одговор Града Крагујевца – Градске управе за ванпривредне делатности, број XIII-377/15 од 7. децембра 2015. године, на захтев за приступ информацији од јавног значаја удружења „Локал прес“ бр. 33/2015 од 18. новембра 2015. године.

10 <http://www.uns.org.rs/desk/Privatizacija/36995/grad-postao-kirajdzija-kod-radoice.html>

са Српском напредном странком говори и податак да је за главног и одговорног уредника „РТВ Панчево“ постављен Мирослав Миланков, председник Савета за информисање Градског одбора СНС и бивши радник „РТВ Панчево“.

У периоду од 2. до 27. новембра 2015. године Општина Димитровград је уплатила 2.082.066,20 динара „**Радио телевизији Цариброд**“ из Димитровграда¹¹, иако је уговор са купцем, Радоицом Милосављевићем, закључен 15. октобра 2015. године. Наведени износ је за око 1.000,00 евра мањи од цене по којој је овај медиј продат – 18.600,00 евра. У јануару 2016. године Општина Димитровград је „Радио телевизији Цариброд“, на конкурс за суфинансирање пројеката производње медијских садржаја из области јавног информисања, доделила износ од **13.200.000,00** динара (око **107.000,00** евра), односно **81,5%** од укупно опредељених средстава.

Општина Пожега је „**Телевизији Пожега**“ уплатила плате за новембар и децембар 2015. године у износу од 732.477,32 динара¹², без обзира што је Радоица Милосављевић постао власник овог медија 15. октобра 2015. године.

Радоица Милосављевић је све медије које је купио платио **281.280,00** евра, а само за три месеца му је држава кроз различите аранжмане вратила око **220.000,00** евра!

„**Радио Пожега**“ је продат Драгани Петровић по цени од **7.102,00** евра, а уговор је закључен 29. октобра 2015. године. Општина Пожега је у два наврата, 30. октобра и 3. децембра 2015. године, овом медију на име текућих трошкова пословања уплатила 949.205,00 динара¹³, што је износило приближно **7.800,00** евра.

Да је куповина медија буџетским новцем општи тренд говори и пример телевизије „**Студио Б**“ која је на конкурс Секретаријата за информисање Града Београда добила **23.000.000,00** динара (приближно **190.000,00** евра)¹⁴ за емисију „**Београде, добар дан**“, која се већ емитује на тој телевизији. „Студио Б“ је купила фирма „*Maxim media*“ за 530.000,00 евра, тако да је у само једном потезу новим власницима враћено више од трећине уложеног новца.

Куповина медија без контроле порекла новца

Поред очигледне куповине медија буџетским новцем у различитим варијантама, поставља се и питање да ли је било контроле порекла новца којим су медији плаћени.

„**Телевизију Аполо**“ из Новог Сада купило је привредно друштво „Србија данас“, које је основано 6. марта 2014. године. Према јавно доступним информацијама на сајту Агенције за привредне регистре нето добит овог предузећа у 2014. години износила је 355.588,00 динара, односно нешто испод **3.000,00** евра. „Телевизија Аполо“ је продата за **174.950,00** евра, па се с правом може поставити питање на који начин и из којих извора је ова фирма преузела власништво

11 Одговор Општине Димитровград на захтев за приступ информацији од јавног значаја подносиоца Топличког центра за демократију и људска права бр. 037–24/15–02/1 од 19. јануара 2016. године.

12 Одговор Општине Пожега на захтев за приступ информацији од јавног значаја подносиоца Топличког центра за демократију и људска права 03 број службено од 6. јануара 2016. године.

13 Одговор Општине Пожега на захтев за приступ информацији од јавног значаја подносиоца Топличког центра за демократију и људска права 03 број службено од 6. јануара 2016. године.

14 Решење Службе за информисање Градске управе града Београда о расподели средстава по расписаном конкурс за суфинансирање пројеката производње медијских садржаја из области јавног информисања на територији града Београда у 2015. години бр. XIV-01 број: 401–6/2015 од 7. децембра 2015. године.

над **60 пута** скупљим медијем од висине њене добити у претходној години.

Тачка на Танјуг...

Новинска агенција Танјуг (Телеграфска агенција нове Југославије) основана је 5. новембра 1943. године, а статус који је имала у поступку приватизације добила је у фебруару 1995. године када је Савезна скупштина СРЈ усвојила Закон о Јавном предузећу Новинска агенција Танјуг („Службени лист СРЈ“, број 11/95).

Законом о јавном информисању и медијима (члан 146) прописано је да Закон о Јавном предузећу Новинска агенција Танјуг престаје да важи даном закључења уговора о продаји капитала Танјуга, а најкасније 31. октобра 2015. године.

Јавни позив за продају капитала Танјуга Агенција за приватизацију објавила је 30. јуна 2015. године, а почетна цена је износила **760.935,74 евра**. **У првом кругу приватизације није било заинтересованих купаца па је Агенција за приватизацију 3. септембра објавила нови јавни позив за продају Танјуга. Почетна цена у другом кругу износила је 380.467,87 евра**, а отварање понуда је било заказано за 7. октобар 2015. године.

С обзиром да за Танјуг ни у другом кругу продаје није било заинтересованих купаца и да је поступак јавног прикупљања понуда са јавним надметањем **проглашен неуспешним** 7. октобра 2015. године, а имајући у виду одредбу Закона о јавном информисању и медијима о престанку важења Закона о Танјугу, било је довољно времена да се поступак приватизације настави преносом капитала запосленима без накнаде и оконча до 31. октобра 2015. године.

Приватизација преносом капитала запосленима без накнаде је изостала, а Влада Републике Србије је 3. новембра 2015. године донела Одлуку о правним последицама престанка Јавног предузећа Новинска агенција Танјуг („Сл. гласник РС“, број 91/2015), а убрзо и измене наведене одлуке („Сл. гласник РС“, број 102/2015).

У тачки 1 Одлуке наводи се да је Танјуг престао са радом 31. октобра 2015. године, у

складу са чланом 146 став 1 Закона о јавном информисању и медијима.

Даље се у Одлуци наводи да ће имовину Танјуга, коју чини право својине на непокретностима и покретним стварима, право коришћења на стварима у јавној својини, новчана средства и друга имовинска права, преузети Републичка дирекција за имовину, по брисању Танјуга из Регистра привредних субјеката. Документацију насталу у раду Танјуга, а која представља архивску грађу коју чини 3,5 милиона негатива и архива текстова објављиваних од оснивања Танјуга, преузеће Архив Југославије.

Одлуком је прописано да ће се запосленима у Танјугу исплатити отпремнине по Програму за решавање вишка запослених који доноси орган управљања у том предузећу, у висини и на начин утврђен Одлуком о утврђивању Програма за решавање вишка запослених у поступку приватизације за 2015. годину („Сл. гласник РС“, бр. 9/15 и 84/15), независно од престанка својства субјекта приватизације тог предузећа, у укупном износу од 56.058.400,00 динара за 152 запослена.

Тачком 5 Одлуке директор Танјуга се обавезује да по исплати зарада, отпремнина и других примања поднесе Агенцији за привредне регистре пријаву ради брисања Танјуга из Регистра привредних субјеката. Након брисања Танјуга из Регистра привредних субјеката Регистратор медија ће по службеној дужности избрисати медиј чији је Танјуг издавач из Регистра медија.

Одлука о правним последицама престанка Танјуга, која је у делу стручне јавности изазвала опречна мишљења¹⁵, до тренутка писања извештаја (март 2016. године) није спроведена, иако је ступила на снагу 5. новембра 2015. године. Наиме, Танјуг и даље ради, а АПР-у још увек није поднета пријава за брисање Танјуга из Регистра привредних субјеката.

Из саме Одлуке се не види који је рок за њено спровођење, а многа питања која се тичу садашњег статуса Танјуга су и даље отворена. Из којих извора се финансира

15 <http://www.uns.org.rs/desk/Privatizacija/37149/tanjug-javlja-ukinut-sam-al-postojim-ima-li-mi-spasa.html>

Тањуг, да ли државни органи склапају нове уговоре са Тањугом, колико је тренутно запослених и да ли им се исплаћују зараде и доприноси, нека су од кључних питања на које нема одговора од стране надлежних.

Тако Тањуг, агенција које је надживела све „реинкарнације“ АВНОЈ-евске Југославије, благонаклоношћу државних органа Републике Србије и даље егзистира, у за сада нејасној и неухватљивој правној форми постојања.

Закључак

Све бојазни стручне јавности и грађанског друштва, које су пратиле процес приватизације медија, показале су се као основане. Указивање на околности да је приватизација само параван за фиктивни пренос власништва са јавног на приватни сектор политички и финансијски повезаним лицима, убедљиво се обистинјују у пракси. Куповина медија од стране субјеката који нису испуњавали законом прописане услове за учешће у процесу приватизације, куповина медија буџетским новцем, кршење закона од стране надлежних органа за спровођење поступка приватизације, примери су који потврђују изнете наводе.

Држава је формално изашла из већине медија (шта сте дешава са „Политиком“ и „Вечерњим новостима“?), али државни новац усмерен ка миљеницима политичке елите свих нивоа није. Очекивања да ће приватизација допринети равноправном положају медија и изједначавању шанси за приступ јавним фондовима намењеним информи-

сању, у овом се тренутку показују као наивна и неоснована.

Политички утицај и контрола медија, који су у периоду јавног власништва над медијима апострофрани као један од кључних проблема и аргумената за приватизацију, надживљавају власничку трансформацију и појављују се у новим формама. У ситуацији у којој облик својине има математичку функцију варијабиле, политичка контрола остаје константа, која најгоре наслеђе прошлости држи на окупу.

Све у свему, приватизација медија је употрепила општу слику приватизационе агоније која притиска друштво последњих деценија. Околност да је у медијима, у односу на приватизације ван овог сектора, на битно другачији начин ангажован јавни интерес, потхрањује и оживљава све страхове проистекле из трауматичног вишедеценијског искуства подређивања друштва носиоцима политичке моћи и њиховим финансијско-пословним партнерима.

ISSN 2217-5938

www.nadzor.org.rs